

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ιωάννα Καμπούρμαλη
Ευαγγελία Μανούσου
Γιώργος Φιλιππούσης
Μαρία Χρήστου

Μελέτη Περιβάλλοντος

Δ' δημοτικού

Α' τεύχος

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Α' τεύχος

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Δάρας Γεράσιμος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογητής

Βασιλούδης Ιωάννης

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Σουγλάνης Μιλτιάδης

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Μαυροκεφαλίδης Χρήστος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Παπαβασιλείου Σπυρίδων

Πτυχιούχος Γραφιστικής

**Υπεύθυνη του μαθήματος / γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης**

Άννα Αικατερίνη Λυκούρη, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Καμπούρμαλη Ιωάννα
Μανούσου Ευαγγελία
Φιλιππούσης Γεώργιος
Χρήστου Μαρία

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Δ΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
Α΄ τεύχος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Καμπούρμαλη Ιωάννα

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, PhD, MA, MSc

Μανούσου Ευαγγελία

Επίκουρη Καθηγήτρια Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Φιλιππούσης Γεώργιος

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, PhD, MEd

Χρήστου Μαρία

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, PhD, MEd

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ,

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Σφαέλου Ζωή

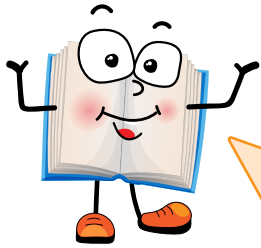
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Τμήμα Επιμέλειας Εκδόσεων Πουκαμισάς

Εισαγωγή	6
ΠΟΛΙΤΕΙΟΤΗΤΑ	11
1. Έλληνας πολίτης / Ευρωπαίος πολίτης / Πολίτης του κόσμου	12
2. Ένα κράτος για όλους: διαφορετικότητα –συμπερίληψη	24
3. Αξίες: δημοκρατία, ισότητα, δικαιοσύνη	30
4. Κυκλοφοριακή αγωγή	36
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	43
1. Ευρύτερες ομάδες	44
2. Σχολεία του κόσμου	52
3. Διαπροσωπικές σχέσεις	57
4. Λαϊκός πολιτισμός: Ήθη και έθιμα, θρύλοι και παραδόσεις, παραδοσιακά φαγητά και γιορτές στην Ευρώπη και στον κόσμο	62
Ο ΤΟΠΟΣ, Η ΧΩΡΑ, Ο ΠΛΑΝΗΤΗΣ ΠΟΥ ΖΩ	69
1. Η Ελλάδα, η Ευρώπη, η χώρα που κατάγομαι	70
2. Η Ευρώπη	74
3. Αλλαγές στον ουρανό και στον πλανήτη Γη	79
4. Ο καιρός, οι εποχές, το κλίμα στον πλανήτη μας	87
5. Φυσικοί κίνδυνοι στον πλανήτη μας–Περιβαλλοντικά προβλήματα στον πλανήτη μας	92
ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	97
1. Οικοσυστήματα	98
2. Υγιεινή διατροφή – Υγιεινή άσκηση Διατροφή	107
3. Ζώα και φυτά	114
4. Η επίδραση του ανθρώπου στο περιβάλλον	118
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	124

Εισαγωγή

Η Τιμαρέτη, ο Φιλόξενος, ο Μελέτης και ο Περιβάλλης είναι οι συνοδοί μας στη μάθηση

Γεια σας, παιδιά!

Εγώ είμαι ο Μελέτης και θα σας ξεναγήσω στον κόσμο που μας περιβάλλει! Μέσα στις σελίδες μου θα βρείτε ό,τι αφορά ζώα, φυτά, κανόνες και νόμους του κράτους, ήθη και έθιμα άλλων χωρών, πληροφορίες για το διαδίκτυο, για την επιχειρηματικότητα, πειράματα και άλλα πολλά!

Με λίγα λόγια, δηλαδή, θα σας ξεναγήσω στον κόσμο της Μελέτης Περιβάλλοντος! Όμως, δεν θα είμαι μόνος μου!

Να σας γνωρίσω δύο πολύ καλούς μου φίλους! Δεν γνωρίζονται ακόμα μεταξύ τους!

Καλημέρα! Είμαι η Τιμαρέτη!
Πώς σε λένε;

Καλημέρα! Είμαι ο Φιλόξενος! Χαίρομαι πολύ που σε γνωρίζω, Τιμαρέτη! Θα είμαστε συμμαθητές φέτος! Έχεις πολύ ωραίο όνομα.

Ευχαριστώ πολύ! Γνωρίζεις ποια ήταν η Τιμαρέτη στην αρχαιότητα;

Όχι! Θα ήθελες να μου πεις;

Η Τιμαρέτη ήταν αρχαία Ελληνίδα ζωγράφος, η οποία ήταν γνωστή για έναν πίνακα ζωγραφικής της θεάς Άρτεμης, που φυλασσόταν στην Έφεσο, μια πόλη με ιδιαίτερη λατρεία για τη συγκεκριμένη θεά. Αλλά και το δικό σου όνομα είναι πολύ ιδιαίτερο!

Ναι, ο Φιλόξενος ο Ερετριεύς ήταν και αυτός αρχαίος Έλληνας ζωγράφος, που λέγεται ότι δημιούργησε τον περίφημο πίνακα της Μάχης της Ισσοῦ, που παριστάνει τον Μέγα Αλέξανδρο στη μάχη εναντίον του Δαρείου. Εσένα, Τιμαρέτη, σου αρέσει η ζωγραφική;

Ναι, μου αρέσει πολύ! Εσένα;

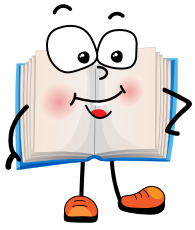
Και εμένα μου αρέσει να ζωγραφίζω, αλλά κυρίως να παρατηρώ πίνακες ζωγραφικής!

Κι εμένα μου αρέσει πολύ αυτό, όμως δεν γνωρίζω και πολλούς πίνακες ζωγραφικής ή ζωγράφους. Θα μου δείξεις μερικούς πίνακες ζωγραφικής που σου αρέσουν;

Βεβαίως! Και, μάλιστα, σε αυτό θα με βοηθήσει και ο Μελέτης!

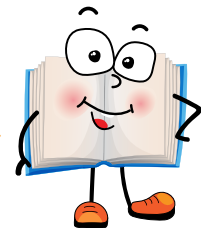
Με μεγάλη μου χαρά! Κι επειδή άκουσα πόσο σας αρέσει η ζωγραφική, στο τέλος κάθε κεφαλαίου που θα ολοκληρώνουν τα παιδιά, θα εμφανίζεται ένα μέρος κάποιου πίνακα ζωγραφικής, σχετικού με το περιεχόμενο της ενότητας! Στο τέλος όμως κάθε ενότητας, θα εμφανίζεται ολόκληρος ο πίνακας!

Και τα παιδιά θα μπορούν να δίνουν έναν δικό τους τίτλο για τον συγκεκριμένο πίνακα!

Πολύ ωραία ιδέα! Έπειτα, ο δάσκαλος ή η δασκάλα θα τους λέει τον τίτλο που έδωσε ο ζωγράφος στο έργο και θα κάνουν σύγκριση!

Τέλεια! Όμως, δεν μου είπατε, με τι άλλο σας αρέσει να ασχολείστε;

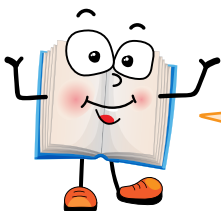

Εγώ αγαπώ πολύ τα ζώα και μου αρέσει να μαθαίνω για τα σπάνια φυτά! Επίσης, μου αρέσει να κάνω πειράματα!

Εμένα μου αρέσει πολύ να πηγαίνω ταξίδια, να βλέπω νέα μέρη και να γνωρίζω τις συνήθειες παιδιών που ζουν σε άλλες χώρες!

Και, φυσικά, μας αρέσει να ασχολούμαστε με το διαδίκτυο!

Πολύ ενδιαφέροντα όλα αυτά! Πολλά από αυτά θα τα μελετήσουμε μαζί με τα παιδιά που με κρατούν στα χέρια τους! Και, βέβαια, να σας γνωρίσω και τον βοηθό μου, τον βάτραχο που είναι υπεύθυνος για όλες τις δραστηριότητες!

Γεια σας, παιδιά! Είμαι ο Περιβάλλης! Θα σας δίνω οδηγίες σε κάθε δραστηριότητα που θα κάνετε και μαζί θα κάνουμε άλματα προόδου! Κάθε φορά θα έχω και ένα διαφορετικό εικονίδιο! Πώς σας φαίνομαι;

Στόχος

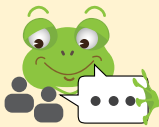
Θεατρικό παιχνίδι -
Debate

Ομαδική εργασία

Αντιστοίχιση

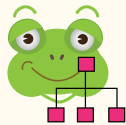
Συζήτηση

Κρυπτόλεξο

Παρατήρηση

Νοητικός χάρτης

Κατασκευή

Με μια ματιά

Σωστό λάθος /
Πολλαπλής επιλογής

Κείμενο

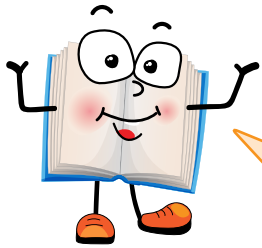
Σταυρόλεξο

Ψηφιακή
δραστηριότητα

Διάβασμα

Όλοι μαζί, παιδιά, θα ταξιδέψουμε για να γνωρίσουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει. Ας αρχίσουμε το ταξίδι μας, σύμφωνα με τα δικά σας ενδιαφέροντα! Τι θα θέλατε να μάθετε περισσότερο για τον κόσμο γύρω μας; Ας καταγράψουμε μερικά από αυτά.

A large rectangular area with a green border, containing ten horizontal dotted lines for writing.

Καλό μας ταξίδι!

Οδηγός
Εκπαιδευτικού

ΠΟΛΙΤΕΙΟΤΗΤΑ

Γεια σας, παιδιά! Σε αυτή την ενότητα θα μάθουμε για...

- ✓ την ταυτότητα του Έλληνα, του Ευρωπαίου και του πολίτη του κόσμου,
- ✓ τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών ενός κράτους,
- ✓ τις μορφές διακυβέρνησης κρατών, αλλά και τις μορφές των πολιτευμάτων,
- ✓ την οργάνωση και τις υπηρεσίες του κράτους,
- ✓ διάφορους διεθνείς οργανισμούς και με ποιους τρόπους αυτοί υποστηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα,
- ✓ τους κανόνες και τους νόμους ενός κράτους,
- ✓ άλλους φορείς, όπως Μ.Κ.Ο. που υπάρχουν σε ένα κράτος,
- ✓ τη δράση Διεθνών Οργανισμών,
- ✓ τις αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης,
- ✓ τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της χρήσης ποδηλάτου,
- ✓ τον απαραίτητο εξοπλισμό ενός/μίας ποδηλάτη /ισσας και την επιθυμητή συμπεριφορά για ασφαλή κυκλοφορία.

Το γλωσσάρι της ενότητας «Πολιτειότητα»

1 Έλληνας πολίτης / Ευρωπαίος πολίτης / Πολίτης του κόσμου

Η έννοια του πολίτη – Μορφές διακυβέρνησης – Οργάνωση της ελληνικής πολιτείας – Ευρωπαϊκή Ένωση

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, γνωρίζεις ποιος καλλιτέχνης έχει δημιουργήσει αυτό το γλυπτό;

Τι εθνικότητας να είναι, άραγε, αυτός ο άνθρωπος;

Εσείς, παιδιά, τι λέτε;

Ναι, είναι ο Ογκίστ Ροντέν και το γλυπτό ονομάζεται «Ο σκεπτόμενος».

Εγώ, πάλι, αναρωτιέμαι τι να σκέφτεται;

Μπορείτε να μεγεθύνετε το έργο, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ προσδιορίσουμε την ταυτότητα του Έλληνα πολίτη, του Ευρωπαίου πολίτη και του πολίτη του κόσμου,
- ▶ αναγνωρίσουμε την οργάνωση της ελληνικής πολιτείας,
- ▶ συγκρίνουμε διάφορες μορφές πολιτευμάτων και διακυβέρνησης κρατών.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Διαβάστε τις παρακάτω απόψεις και συζητήστε στις ομάδες σας για τα χαρακτηριστικά των πολιτών, σε διάφορα κράτη του κόσμου.

Ως πολίτης, επιζητώ έναν κόσμο χωρίς διακρίσεις, έχω το δικαίωμα σε μια υγιή ζωή, στην ελευθερία έκφρασης και πρόσβαση στην εκπαίδευση. Παράλληλα, οφείλω να ενεργώ για έναν καλύτερο κόσμο, όπου όλοι θα απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα, χωρίς στερήσεις.

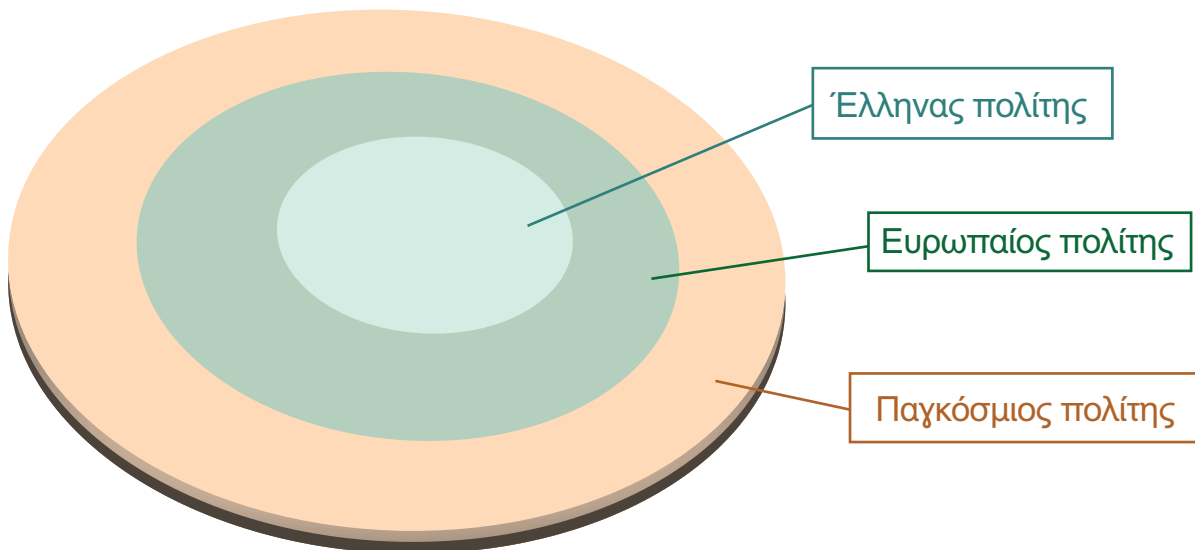
Είμαι Σουηδός πολίτης και έχω φίλους και συγγενείς σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Ιταλία, η Αυστρία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα. Μπορώ να τους επισκεφτώ ελεύθερα, χωρίς διαβατήριο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσφέρει στους πολίτες της δικαιώματα, όπως η ελεύθερη μετακίνηση, κι εκείνοι έχουν υποχρεώσεις κάποιες, όπως η ψήφος στις Ευρωεκλογές.

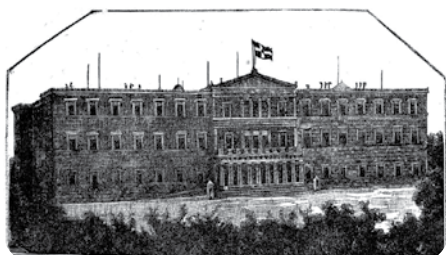
Γεννήθηκα στην Ελλάδα από Έλληνες γονείς. Ο θείος μου υιοθέτησε τον ξάδερφό μου, που γεννήθηκε σε άλλη χώρα. Η συμμαθήτριά μου, με γονείς μη Έλληνες, απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια. Όλοι μας, ως Έλληνες πολίτες, έχουμε δικαιώματα και υποχρεώσεις προς το ελληνικό κράτος.

Με βάση όσα διαβάσατε παραπάνω, μπορείτε να συμπληρώσετε στους παρακάτω κύκλους χαρακτηριστικά του Έλληνα, του Ευρωπαίου και του παγκόσμιου πολίτη!

Παιδιά, αναγνωρίζετε τα κτίρια στις παρακάτω εικόνες;
Γνωρίζετε ποιο είναι το πολίτευμα της Ελλάδας και ποιος ο ρόλος της Βουλής των Ελλήνων;

Μπορείτε να δείτε τις εικόνες σε παρουσίαση, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας διαβάσουμε!

Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Οι μορφές της κρατικής εξουσίας είναι:

Νομοθετική

Διατύπωση και ψήφιση των νόμων

Εκτελεστική

Διακυβέρνηση του κράτους, εφαρμογή των νόμων που ψηφίζονται

Δικαστική

Επίλυση προβλημάτων των πολιτών στα δικαστήρια με βάση τους νόμους, Δικαστικό Σώμα

Ας συζητήσουμε!

▶ Όταν μιλάμε για το πολίτευμα, χρησιμοποιούμε ορισμένους όρους. Ας γνωρίσουμε μερικούς από αυτούς! Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Πρωθυπουργός, Βουλή, Κυβέρνηση.

Ας διαβάσουμε για την Ευρωπαϊκή Ένωση

// Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η ένωση 27 ευρωπαϊκών χωρών, που μετά τους δύο Παγκόσμιους πολέμους κατάλαβαν ότι είναι καλύτερα να συνεργάζονται παρά να πολεμούν μεταξύ τους.

// Η Ελλάδα είναι μία από τις 27 χώρες που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παιδιά, τι θα λέγατε να γνωρίσουμε το πολίτευμα και άλλων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Ανοίξτε την εφαρμογή, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

ΙΣΠΑΝΙΑ

Το πολίτευμα της Ισπανίας είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και Συνταγματική Μοναρχία.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Το πολίτευμα της Γερμανίας είναι Ομοσπονδιακή Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.

ΚΥΠΡΟΣ

Το πολίτευμα της Κύπρου είναι Προεδρική Δημοκρατία.

Ποιος είναι, άραγε, ο αρχηγός της κυβέρνησης και ο αρχηγός του κράτους αυτών των χωρών;

Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες στον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά με το πολίτευμα των κρατών της και να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα για μερικές από αυτές.

ΧΩΡΕΣ	ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ – ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ
Ιταλία	
Αυστρία	
Βουλγαρία	
Γαλλία	
Εσθονία	
Λουξεμβούργο	
Ρουμανία	
Σουηδία	

Συγκρίνοντας τα πολιτεύματα των παραπάνω κρατών, να γράψετε βασικές ομοιότητες και διαφορές τους.

ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Παιδιά, θα θέλατε να μάθετε περισσότερα για τον μύθο της Ευρώπης και για τον Ύμνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Ακολουθήστε τον σύνδεσμο για να μάθετε περισσότερα για τον μύθο της Ευρώπης και τον Ύμνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;
Αντιστοιχίστε τις μορφές εξουσίας με τα αξιώματα.

Νομοθετική εξουσία

Εκτελεστική εξουσία

Δικαστική εξουσία

Πρόεδρος της Δημοκρατίας

Κυβέρνηση

Βουλή

Δικαστικό σώμα

Συμπληρώστε το παρακάτω κείμενο:

Έργο της Νομοθετικής εξουσίας είναι .....

Έργο της Εκτελεστικής εξουσίας είναι .....

.....

Έργο της Δικαστικής εξουσίας είναι .....

.....

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Οργάνωση ελληνικής πολιτείας:

Πολίτευμα: Πρ.....
Κ..... Δ.....

Μορφές κρατικής εξουσίας

Ν.....

Εκ.....

Δ.....

Ευρωπαϊκή Ένωση:

Ιδρύθηκε μετά τον Β΄ Π..... Π.....
Αποτελείται από ..... ευρωπαϊκές χώρες.

Ευρωπαίος πολίτης:

Κάθε πολίτης κράτους που ανήκει στην
Ε..... Έ..... ζει και
μετακινείται ελεύθερα στα κ..... της, ψηφίζει
στις ευρ....., έχει δικαιώματα και υ.....
απέναντι στην Ε..... Έ.....

ΠΟΛΙΤΗΣ – ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ – ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Έλληνας/Ελληνίδα πολίτης:

Έχει γεννηθεί στην Ε.....,
έχει υιοθετηθεί από Έ..... γονείς,
οι γονείς του/της δεν είναι Έ.....,
αλλά ζουν μόνιμα στην Ε.....
Έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Παγκόσμιος πολίτης:

Έχει γεννηθεί σε οποιοδήποτε κ.....
του κόσμου, έχει δικαίωμα στην
εκπ....., στο υγιές π.....,
στο να ζει χωρίς δια....., έχει
υ..... να συμβάλλει στη
δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου.

Συχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα μέρος του πίνακα!

Δικαιώματα και υποχρεώσεις των πολιτών – Ανθρώπινα δικαιώματα

Έχοντας ως αφορμή...

Τιμαρέτη, στο προηγούμενο κεφάλαιο, είπαμε ότι οι πολίτες κάθε κράτους έχουν δικαιώματα. Εσύ γνωρίζεις κάποια από αυτά τα δικαιώματα;

Ναι, το δικαίωμα να ψηφίζουν στις εκλογές!

Εσείς, παιδιά, γνωρίζετε κάποια άλλα δικαιώματα των πολιτών ενός κράτους;

Ας σκεφτούμε! Οι πολίτες ενός κράτους έχουν μόνο δικαιώματα;

Στόχοι μας είναι να...

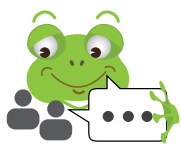
- ▶ μάθουμε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πολίτη,
  - ▶ συζητήσουμε για τους νόμους του κράτους και γιατί είναι αναγκαίοι,
  - ▶ αναγνωρίζουμε τα ανθρώπινα δικαιώματα,
- ▶ να μάθουμε με ποιους τρόπους οι διεθνείς οργανισμοί υποστηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Όσπερ σώμα στερηθέν ψυχής πίπτει, ούτω καί πόλις, μή όντων νόμων, καταλύεται.

(Όπως ακριβώς το σώμα χωρίς ψυχή πεθαίνει, έτσι και το κράτος χωρίς τους νόμους καταστρέφεται).

Αριστοτέλης, 384 - 322 π.Χ.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Τι σκέφτεστε για τα λόγια του Αριστοτέλη;
- ▶ Γιατί υπάρχουν οι νόμοι του κράτους;
- ▶ Είναι απαραίτητοι για ένα κράτος; Γιατί;
- ▶ Τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχαν νόμοι σε ένα κράτος;

Παρατηρήστε τις παρακάτω εικόνες με κάποια βασικά δικαιώματα! Γράψτε δίπλα σε κάθε εικόνα το δικαίωμα που απεικονίζει, αλλά και την αντίστοιχη υποχρέωση.

	Δικαίωμα	Υποχρέωση
		
		
		
		

Ας παρατηρήσουμε τις εικόνες με ορισμένα βασικά δικαιώματα, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Θα θέλατε να μάθετε κι άλλα πράγματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα;

Μπορείτε να ανοίξετε την εφαρμογή και να βρείτε περισσότερες λεπτομέρειες.

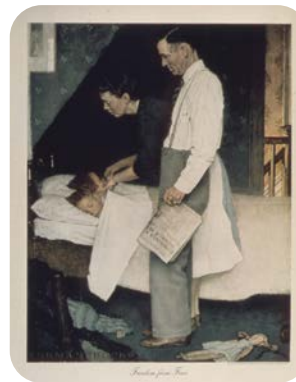
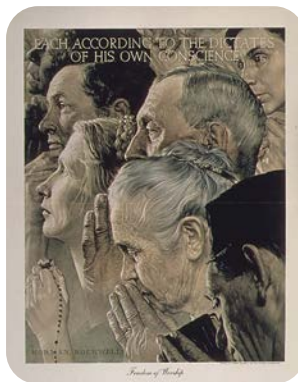
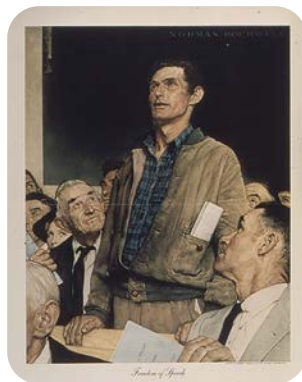

Η Έλινορ Ρούσβελτ φωτογραφίζεται με την Οικουμενική Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Ας παρατηρήσουμε τα παρακάτω έργα του Νόρμαν Ρόκγουελ, τα οποία εμπνεύστηκε από την ομιλία του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Φράνκλιν Ρούσβελτ, στο ετήσιο διάγγελμα του προς τους πολίτες της χώρας. (6 Ιανουαρίου 1941)

Ποια ανθρώπινα δικαιώματα παρουσιάζουν; Μπορείτε να σημειώσετε κάτω από κάθε έργο έναν τίτλο με το δικαίωμα που πιστεύετε ότι δείχνει.

Μπορείτε να ακολουθήσετε τον σύνδεσμο και να δείτε σε παρουσίαση τα έργα του Ν. Ρόκγουελ.

Παιδιά, μπορείτε να διαβάσετε ένα απόσπασμα από την ομιλία του Φράνκλιν Ρούσβελτ, στο διάγγελμα που αναφέρουμε παραπάνω, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ομιλία του Φράνκλιν Ρούσβελτ.

Μπορείτε να ακολουθήσετε τον σύνδεσμο και να διαβάσετε την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων σε απλουστευμένη μορφή από τη «Νεολαία Υπέρ των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων».

Ας γνωρίσουμε μερικούς διεθνείς οργανισμούς που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

- /// Στηρίζει τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, με βάση τις θεμελιώδεις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων.
- /// Βασική της επιδίωξη είναι να μεριμνά για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όλες τις πολιτικές που εφαρμόζει.
- /// Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει ένα μεγάλο δίκτυο ειδικών επαγγελματιών, σε περισσότερες από 40 χώρες στον κόσμο, που παρακολουθούν από κοντά τις καταστάσεις κρίσης και τις επιχειρήσεις προσφοράς ανθρωπιστικής βοήθειας, σε πληθυσμούς που έχουν ανάγκη.

UNESCO

- /// Η UNESCO είναι ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών. Επιδιώκει να οικοδομήσει την ειρήνη, μέσω της διεθνούς συνεργασίας στην εκπαίδευση, τις επιστήμες και τον πολιτισμό.
- /// Η UNESCO αναπτύσσει εκπαιδευτικά εργαλεία για να βοηθήσει τους ανθρώπους να ζουν ως παγκόσμιοι πολίτες χωρίς μίσος και εργάζεται για να διασφαλίσει ότι κάθε παιδί και κάθε πολίτης έχει πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση.
- /// Προωθεί επιστημονικά προγράμματα και πολιτικές ως μέσα ανάπτυξης και συνεργασίας. Υπερασπίζεται την ελευθερία της έκφρασης, ως θεμελιώδες δικαίωμα και βασική προϋπόθεση για τη δημοκρατία και την ανάπτυξη.

UNICEF

- /// Η UNICEF ιδρύθηκε το 1946, με στόχο την οικοδόμηση ενός κόσμου όπου θα προστατεύονται πλήρως τα δικαιώματα όλων των παιδιών.
- /// Τα προγράμματα της UNICEF έχουν στόχο την προστασία των δικαιωμάτων παιδιών και εφήβων σε 193 χώρες και εδάφη. Δίνουν προτεραιότητα στα πιο ευάλωτα παιδιά για να διασφαλιστεί ότι κανένα παιδί δεν θα μείνει πίσω. Βασίζεται στην Παγκόσμια Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού.
- /// Μερικοί από τους τομείς που δραστηριοποιείται αφορούν την καταπολέμηση της φτώχειας, την προστασία και πρόσβαση στην εκπαίδευση των παιδιών των προσφύγων και μεταναστών, τη στήριξη των παιδιών για να μεγαλώνουν σε ένα ασφαλές και υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να δημιουργήσετε με την ομάδα σας δικούς σας «νόμους», που να αφορούν την καθημερινότητά σας; Για παράδειγμα: «νόμοι» της τάξης, «νόμοι» του διαλείμματος, «νόμοι» των ομαδικών παιχνιδιών ή «νόμοι» των σχολικών εκδρομών. Μπορείτε να παρουσιάσετε την εργασία σας στις υπόλοιπες ομάδες! Μπορείτε, επίσης, να δημιουργήσετε αντίστοιχους «νόμους» με την οικογένειά σας!

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Μπορείτε να αναζητήσετε με την ομάδα σας επιπλέον πληροφορίες για τους παραπάνω διεθνείς οργανισμούς και το έργο τους σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στη συνέχεια, να παρουσιάσετε την εργασία σας στις υπόλοιπες ομάδες!

Καλή επιτυχία!

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις λέξεις που λείπουν σχετικά με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Οι πολίτες ενός κράτους έχουν δικαιώματα και υποχρεώσεις απέναντι σε αυτό. Υπάρχουν ..... που προστατεύουν τα δ..... των πολιτών και υπενθυμίζουν τις υ..... τους.

Οικουμενική Διακήρυξη των Α..... Δ.....

Ε.....

Δ.....

Ει.....

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Δ..... Οργανισμοί προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ε..... Έν.....

Uni.....

U.....

Άλλοι: .....

Βασικές ανθρωπίνες ελευθερίες:

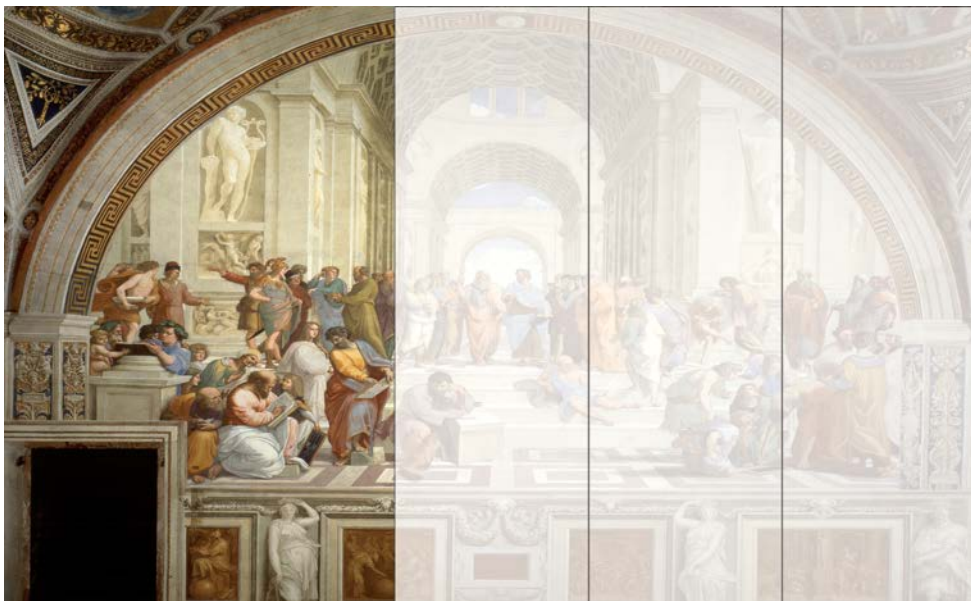
ελευθερία λ..... και έκ.....

ελευθερία επιλογής θρ.....

ελευθερία από τη φτ.....

ελευθερία από τον φ.....

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

2

Ένα κράτος για όλους: διαφορετικότητα – συμπερίληψη

Φορείς προστασίας για τα δικαιώματα των πολιτών

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, υπάρχουν περιπτώσεις που καταπατούνται τα δικαιώματα των πολιτών. Τι συμβαίνει τότε;

Νομίζω ότι υπάρχουν φορείς που προστατεύουν τα δικαιώματα όλων των πολιτών.

Αυτό είναι πολύ σημαντικό, γιατί υπάρχουν και πολίτες με ειδικές ανάγκες, οι οποίοι έχουν εξίσου δικαιώματα, που δεν πρέπει να καταπατούνται.

Ασφαλώς! Και ξέρεις, διάβαζα πρόσφατα για κάποιους ανθρώπους που έχουν διακριθεί στον χώρο εργασίας τους, ακόμα κι αν αντιμετώπιζαν σοβαρές δυσκολίες.

Πολύ θα ήθελα να μάθω γι' αυτούς. Ας ξεκινήσουμε, όμως, σιγά σιγά! Εσείς, παιδιά, γνωρίζετε κάποιους φορείς που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ μάθουμε για φορείς που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών,
- ▶ εντοπίσουμε δικαιώματα πολιτών με αναπηρίες,
- ▶ διερευνήσουμε ιστορίες ανθρώπων που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και έχουν διακριθεί στον χώρο που δραστηριοποιούνται.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας διαβάσουμε για μερικούς φορείς που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών!

ΔΙΕΘΝΗΣ
ΑΜΝΗΣΤΙΑ

Η Διεθνής Αμνηστία ιδρύθηκε το 1961 και είναι ένα παγκόσμιο, ανεξάρτητο, εθελοντικό κίνημα με 7 εκατομμύρια μέλη, τα οποία αγωνίζονται όλοι μαζί για να γίνουν σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αναφέρονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και σε άλλα διεθνή πρότυπα και να σταματήσουν οι παραβιάσεις τους.

act:onaid

για έναν κόσμο πιο δίκαιο

Η ActionAid είναι μια ανεξάρτητη, διεθνής Οργάνωση που ιδρύθηκε το 1972 και λειτουργεί στην Ελλάδα από το 1998. Όραμά της είναι ένας βιώσιμος και δίκαιος κόσμος, όπου όλοι οι άνθρωποι θα απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες για μια ζωή χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΩΡΙΑ
SOS

Τα Παιδικά Χωριά SOS είναι μια διεθνής οργάνωση που ιδρύθηκε το 1949 στο Τιρόλο της Αυστρίας. Σήμερα, λειτουργούν σε 136 χώρες. Στην Ελλάδα λειτουργούν από το 1975. Στα Παιδικά Χωριά SOS υποστηρίζεται έμπρακτα

η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού μέσα από προγράμματα, δράσεις και παρεμβάσεις.

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Με την ομάδα σας μπορείτε να συγκεντρώσετε πληροφορίες για το έργο των παραπάνω φορέων, αλλά και άλλων φορέων και Μ.Κ.Ο., που προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών και να δημιουργήσετε ένα φωτογραφικό λεύκωμα με το έμβλημά τους, είτε με κολάζ είτε χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία!

Καλή σας επιτυχία!

Τι θα λέγατε να καλούσατε εκπροσώπους από κάποιον φορέα στην τάξη σας, για να συζητήσετε σχετικά με τη δράση τους; Μπορείτε, ακόμα, να διοργανώσετε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε έναν τέτοιο φορέα!

Δικαιώματα πολιτών με αναπηρίες

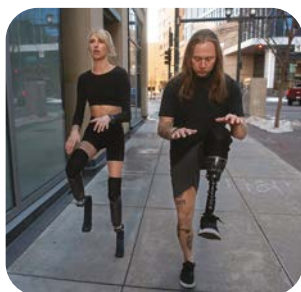

Ας διαβάσουμε!

Σύμφωνα με τη **Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία**, τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν το πλήρες φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, χωρίς διακρίσεις.

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες και ας συζητήσουμε για τα δικαιώματα των πολιτών με αναπηρίες!

Μπορείτε να δώσετε έναν τίτλο στις εικόνες και να τις εκτυπώσετε!

Ας διαβάσουμε ιστορίες ανθρώπων που έχουν διακριθεί!

Ο Λούντβιχ βαν Μπετόβεν ήταν Γερμανός συνθέτης, προικισμένος πιανίστας και βιολιστής. Άρχισε να χάνει την ακοή του από το 1795 και έως το 1819 ήταν εντελώς κωφός. Ωστόσο, παρά την απώλεια ακοής, συνέχισε να γράφει μουσική μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής του, γράφοντας πολλά από τα πιο διάσημα κομμάτια του ενώ ήταν μερικώς ή ολικά κωφός.

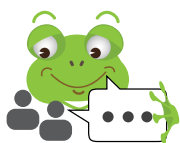
Ο Στίβεν Χόκινγκ ήταν διάσημος Άγγλος θεωρητικός φυσικός, γνωστός για το πρωτοποριακό έργο του στην κοσμολογία και τις μαύρες τρύπες. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, ο Χόκινγκ προσβλήθηκε από Αμυοτροφική Πλευρική Σκλήρυνση, μια ανίατη ασθένεια, και, παρά τις προοδευτικά αναπηρικές συνέπειες της νόσου, συνέχισε να εργάζεται με αμείωτη ένταση.

Ας διαβάσουμε και την ιστορία ενός παιδιού.

Η Ν. είναι 11 ετών, κατάγεται από τη Συρία και δεν έχει πάει καθόλου σχολείο εδώ και τέσσερα χρόνια, λόγω του πολέμου στη χώρα καταγωγής της. Βρίσκεται στην Ελλάδα σχεδόν έναν χρόνο, μαζί με τους γονείς και τα τρία αδέρφια της. Ένας μεγαλύτερος αδελφός της κατόρθωσε να φτάσει στη Γερμανία και η οικογένειά της καταθέτει αίτημα επανένωσης μαζί του. Σε καμία από τις δομές που μένει με την οικογένειά της δεν υπάρχει κανονικό σχολείο. Κάποια στιγμή καταφέρνει να πάει σε απογευματινά μαθήματα σχολείου (ΔΥΕΠ, Δομές Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων). Είναι πολύ χαρούμενη και της αρέσει η δασκάλα της. Όμως, έναν μήνα μετά την εγγραφή της στο σχολείο, η οικογένεια παίρνει εντολή να μετακινηθεί σε άλλη περιοχή της χώρας. Η Ν. δεν προλαβαίνει ούτε να αποχαιρετήσει τη δασκάλα της.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Εντοπίζετε ομοιότητες στις παραπάνω ιστορίες;
- ▶ Οι αντικειμενικές δυσκολίες των παραπάνω ανθρώπων επηρεάζουν τα δικαιώματά τους;

Ας διαβάσουμε και την ιστορία μιας γυναίκας που διακρίθηκε στον χώρο της επιστήμης.

Η Μάργκαρετ Χάμιλτον γεννήθηκε το 1936 και είναι προγραμματίστρια, μαθηματικός και επιχειρηματίας. Υπήρξε διευθύντρια σε διάφορα τμήματα του πανεπιστημίου MIT (Massachusetts Institute of Technology-Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασαχουσέτης) και με την ομάδα της ανέπτυξαν τα προγράμματα για το υπολογιστικό σύστημα της διαστημικής αποστολής Apollo 11 της NASA. Στις 22 Νοεμβρίου 2016, η Χάμιλτον έλαβε το Προεδρικό Μετάλλιο Ελευθερίας από τον Πρόεδρο Μπαράκ Ομπάμα, τη μεγαλύτερη τιμητική διάκριση για πολίτη στις Η.Π.Α., για το έργο της στις αποστολές της NASA στο Apollo Moon.

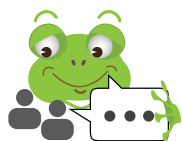

Μπορείτε να ανοίξετε την εφαρμογή και να μεγεθύνετε τη φωτογραφία.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Ποιες είναι οι σκέψεις σας διαβάζοντας την ιστορία της Χάμιλτον;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να χωριστείτε σε ομάδες και να διερευνήσετε ιστορίες γυναικών, οι οποίες έχουν διακριθεί σε διάφορους τομείς (π.χ. επιστήμη, τέχνη, αθλητισμός, πολιτική) σε παλιότερες εποχές ή και σήμερα; Μπορείτε να συνθέσετε μια ομαδική εργασία με φωτογραφίες, πληροφορίες, σχετικά βίντεο και να παρουσιάσετε την εργασία σας και στις υπόλοιπες ομάδες!

Καλή επιτυχία!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Προσπαθήστε να αντιστοιχίσετε εικόνα με κείμενο:

Ανεξάρτητη, διεθνής Οργάνωση με όραμα έναν βιώσιμο και δίκαιο κόσμο.

Εθελοντές που αγωνίζονται όλοι μαζί για να γίνουν σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματα και να σταματήσουν οι παραβιάσεις τους.

Μέσω αυτής της οργάνωσης υποστηρίζεται έμπρακτα η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού μέσα από προγράμματα, δράσεις και παρεμβάσεις.

Βρείτε τις λέξεις οι οποίες είναι σχετικές με τα δικαιώματα των πολιτών με αναπηρία.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Σύμβαση των Η..... Ε.....
για τα δικαιώματα των ατόμων με
αναπηρία:

τα άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) απολαμβάνουν
τα αν..... δικαιώματα και τις
θεμελιώδεις ελ..... χωρίς διακρίσεις.

ΕΝΑ ΚΡΑΤΟΣ
ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

**Φορείς που προστατεύουν τα
δικαιώματα των πολιτών:**

Διεθνής Αμνηστία: σεβασμός στα
ανθρώπινα δικαιώματα που αναφέρονται
στην Οικ..... Διακήρυξη των
Δ..... του Ανθρώπου και σε
άλλα διεθνή πρότυπα.

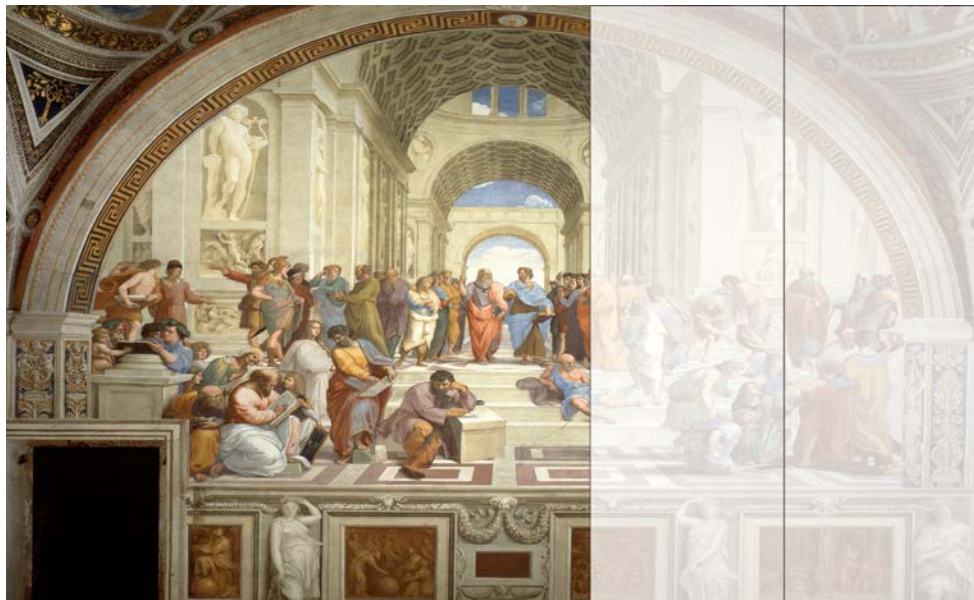
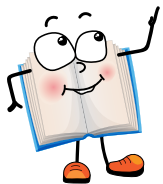
Action Aid: καταπολέμηση φ.....
και αδικίας στον κόσμο.

Παιδικά χωριά SOS: υποστηρίζουν
έμπρακτα τη Σ..... των
Δικαιωμάτων του Π..... μέσα από
προγράμματα, δράσεις και παρεμβάσεις.

Μερικά άτομα που έχουν διακριθεί στον χώρο της τέχνης, της επιστήμης,
του αθλητισμού κ.λπ. παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν

είναι: .....

Συχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

3

Αξίες: δημοκρατία, ισότητα, δικαιοσύνη

Ισότητα, δικαιοσύνη, ελευθερία

Έχοντας ως αφορμή...

Τι έχεις, Τιμαρέτη;

Σήμερα παίζαμε έναν αγώνα με την ομάδα μου στο βόλεϊ και χάσαμε, αλλά ένιωσα ότι ήταν άδικο!

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ εντοπίσουμε και να κατανοήσουμε χαρακτηριστικά της δημοκρατίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας,
- ▶ εντοπίσουμε πράξεις που να δηλώνουν ισότητα ή ανισότητα, δικαιοσύνη ή αδικία, ελευθερία ή υποδούλωση.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας δημιουργήσουμε μια ιστορία με θέμα «Έλλειψη ισότητας και δικαιοσύνης»

Μπορείτε να σκεφτείτε ένα περιστατικό που αισθανθήκατε ότι κάποιος αδικείται (π.χ. σε κάποιο παιχνίδι, στο λεωφορείο, στο σουπερμάρκετ κ.λπ.); Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε τη σκηνή. Κάντε την αναπαραστάση της σκηνής πάλι, επεμβαίνοντας κάθε φορά και αλλάζοντας την εξέλιξη της ιστορίας. **Καλή επιτυχία!**

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Πώς αισθανθήκατε στην αρχή του περιστατικού;
- ▶ Τι θα επιλέγατε να κάνετε εσείς αν σας συνέβαινε κάτι τέτοιο;

Ας διαβάσουμε το παρακάτω περιστατικό!

Είστε και οι δύο εξαιρετικοί μαθητές, το ίδιο έξυπνοι και το ίδιο επιμελείς! Θα θέλαμε να γράψετε μέχρι αύριο μια εργασία σχετικά με την εξέλιξη των Ολυμπιακών Αγώνων από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας.

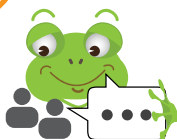
Δεν έχω πρόσβαση σε Η/Υ. Θα πρέπει να πάω στη βιβλιοθήκη για να αναζητήσω πληροφορίες. Μάλλον δεν θα προλάβω να γράψω την εργασία.

Ωραία! Θα αναζητήσω έγκυρες πηγές από το διαδίκτυο!

Ας συζητήσουμε!

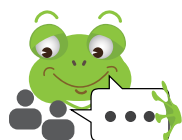
- ▶ Είναι δυνατόν μέχρι την ημερομηνία που τους έχει ζητηθεί να γράψουν μια εξίσου καλή εργασία; Τι θα αλλάζατε στο παραπάνω περιστατικό;
- ▶ Τι σημαίνει για εσάς ισότητα και δικαιοσύνη;

Ας παρατηρήσουμε τη διπλανή εικόνα που παρουσιάζει το μνημείο του Ζαλόγγου, έργο του γλύπτη Γιώργου Ζογγολόπουλου (1961).

Μπορείτε να μεγεθύνετε το έργο, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας θυμηθούμε τον τρόπο που επέλεξαν να θυσιαστούν οι Σουλιώτισσες την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

- ▶ Τι σκέφτεστε για την επιλογή των Σουλιωτισσών;
- ▶ Τι θα συνέβαινε αν δεν έκαναν τη συγκεκριμένη επιλογή;
- ▶ Τι σημαίνει για εσάς ελευθερία;
- ▶ Τι σημαίνει για εσάς υποδούλωση;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις φράσεις με τις παρακάτω λέξεις:

Σύμφωνα με τη Δημοκρατική Παιδεία, το δημοκρατικό πολίτευμα, όποια μορφή και αν έχει, οφείλει να ευνοεί την....., να καλλιεργεί την ..... και να διασφαλίζει τη ..... Αν ένα από αυτά τα τρία χαρακτηριστικά δεν ικανοποιούνται σε μία πολιτεία, τότε σίγουρα θα παρουσιάζονται σοβαρά ..... στη λειτουργία της ..... και των θεσμών. Η έννοια της ελευθερίας, όπως και αυτή της ισότητας, βρίσκεται στον ..... των σύγχρονων δημοκρατικών .....

Λέξεις: προβλήματα, ελευθερία, ισότητα, δημοκρατίας, πολιτειών, δικαιοσύνη, πυρήνα

Αξίες που άντεξαν στον χρόνο

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, γνωρίζεις κάποιες εξεγέρσεις και επαναστάσεις που έχουν γίνει στην Ελλάδα ή σε άλλα μέρη του κόσμου;

Γνωρίζω την Ελληνική Επανάσταση!

Έχουν γίνει όμως και άλλες εξεγέρσεις και επαναστάσεις! Τα παιδιά θα μας βοηθήσουν να μελετήσουμε τους λόγους που έγιναν και τι ζητούσαν οι άνθρωποι που επαναστάτησαν ή εξεγέρθηκαν!

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ αναγνωρίσουμε τη σημασία διαχρονικών αξιών,
- ▶ εντοπίσουμε αναφορές σε αξίες σε κείμενα και διακηρύξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας παρατηρήσουμε εδώ έργα τέχνης και φωτογραφίες.

Αλληγορία των αξιών του Συντάγματος μετά τη Γαλλική Επανάσταση (Αγνώστου, περίπου 1800)

Αθήνα, Πολυτεχνείο 1973

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (Ζαν Ζακ Φρανσουά Λε Μπαρμπιέ, περίπου 1789)

Η Έξοδος του Μεσολογγίου (Θεόδωρος Βρυζάκης, 1853)

Ο Ρήγας Βελεσινλής και ο Αδαμάντιος Κοραΐς υποβαστάζουν την Ελλάδα (Θεόφιλος, 19ος αι.)

Μπορείτε να δείτε τα έργα με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας, μπορείτε να συμπληρώσετε τον πίνακα με τα βασικά αιτήματα και τις αξίες των παρακάτω επαναστάσεων/εξεγέρσεων.

ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΚΥΡΙΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ / ΚΥΡΙΕΣ ΑΞΙΕΣ
Γαλλική Επανάσταση (1789)	
Επανάσταση του 1821	
Εξέγερση του Πολυτεχνείου (1973)	

Ας μελετήσουμε τις παρακάτω πηγές

Άρθρο 1α

Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.

Συνθήκη της Λισαβόνας

ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μία διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες.

Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αιεφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς τον σκοπό αυτόν, είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα της εξέλιξης της κοινωνίας, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε ένα Χάρτη.

Να εντοπίσετε και να υπογραμμίσετε αναφορές σε αξίες στα παραπάνω κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις φράσεις με τις παρακάτω λέξεις:

Οι .....αξίες είναι ένα σύνολο αξιών που θεωρούνται κοινές σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φυλής, ..., εθνικότητας ή ..... Μερικές πανανθρώπινες αξίες είναι η αγάπη, η ευτυχία, η....., η ειρήνη, η εντιμότητα, η ταπεινότητα, ο....., η απλότητα, η ενότητα, η συνεργασία, η υπευθυνότητα και η.....

Λέξεις: πανανθρώπινες, σεβασμός, κουλτούρας, ανεκτικότητα, θρησκείας, ελευθερία

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Σημαντικές επαναστάσεις / εξεγέρσεις:

Γ..... Ε..... 1789

Ελ..... Ε..... 1821

Εξέγερση του Π..... 1973

.....

Διαχρονικές αξίες:

Ελ.....

Ισ.....

Δικ.....

Σεβασμός αν..... δ.....

Δημ.....

ΑΞΙΕΣ

Η έλλειψη ελευθερίας οδηγεί σε υπ.....

Η έλλειψη ισότητας οδηγεί σε αν.....

Η έλλειψη δικαιοσύνης οδηγεί σε α.....

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε το προτελευταίο μέρος του πίνακα!

4 Κυκλοφοριακή αγωγή

Κυκλοφορώ με ποδήλατο

Έχοντας ως αφορμή...

Τιμαρέτη, πάμε αύριο μια βόλτα;

Τέλεια ιδέα! Πάμε με τα ποδήλατά μας;

Ναι, αν πάμε βόλτα στο βουνό. Στην πόλη είναι λίγο επικίνδυνο, νομίζω!

Εσείς, τι σκέφτεστε για τις μετακινήσεις με το ποδήλατο;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ καταγράψουμε τον εξοπλισμό και την επιθυμητή συμπεριφορά ενός ποδηλάτη για να κυκλοφορεί με ασφάλεια,
- ▶ ερευνήσουμε τι συμβαίνει σε άλλες χώρες σχετικά με τη χρήση του ποδηλάτου,
- ▶ καταγράψουμε παρεμβάσεις στους δρόμους του Δήμου μας, προκειμένου να δημιουργηθούν ποδηλατόδρομοι ή δρόμοι ήπιας κυκλοφορίας με τη σωστή σήμανση.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας παρατηρήσουμε το παρακάτω έργο τέχνης!

Τι βλέπετε; Σημειώστε 10 σχετικές λέξεις.

.....

.....

.....

Βόλτα σχολική,
Αλέκος Φασιανός (1982)

Πιστεύετε ότι οι συγκεκριμένοι ποδηλάτες έχουν τον κατάλληλο εξοπλισμό ώστε να κυκλοφορούν με ασφάλεια; Γιατί;

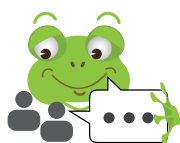
Μπορείτε να μεγεθύνετε το έργο, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Στον παρακάτω πίνακα, γράψτε τον εξοπλισμό και την επιθυμητή συμπεριφορά ενός ποδηλάτη για ασφαλή κυκλοφορία!

Εξοπλισμός ποδηλάτη	Επιθυμητή συμπεριφορά

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Έχετε δει ποδηλατόδρομο;
- ▶ Θεωρείτε αναγκαία την κατασκευή ενός ποδηλατόδρομου; Γιατί;

Ποδηλατόδρομος
στη Θεσσαλονίκη

Ποδηλατόδρομος
στο Μεσολόγγι

Μπορείτε να δείτε τις φωτογραφίες σε μεγέθυνση, ανοίγοντας τις παρακάτω εφαρμογές.

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Η Καρδίτσα, τα Τρίκαλα, η Θεσσαλονίκη, το Μεσολόγγι, η Κοπεγχάγη, το Άμστερνταμ, το Βερολίνο είναι πόλεις που οι κάτοικοί τους χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό το ποδήλατο. Μπορείτε να επιλέξετε με την ομάδα σας μία από αυτές τις περιοχές ή να αναζητήσετε κάποια άλλη πόλη, που να φημίζεται για τη χρήση των ποδηλάτων, και να συγκεντρώσετε πληροφορίες, εικόνες κ.λπ., σχετικά με τον τρόπο που χρησιμοποιούν το ποδήλατο, τις ηλικιακές ομάδες, την ύπαρξη ποδηλατόδρομων, τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας για τους ποδηλάτες. Καλή επιτυχία!

Πάμε μια σχολική βόλτα;

Τι θα λέγατε να διοργανώσετε ποδηλατάδα στη γειτονιά, με τη βοήθεια των δασκάλων και των γονέων σας; Μπορείτε να γράψετε τι θα μπορούσε να αλλάξει στους δρόμους του δήμου σας, προκειμένου να μπορείτε να κυκλοφορείτε με ασφάλεια με τα ποδήλατά σας! Σκεφτείτε: «Θα μπορούσε να γίνει ένας ποδηλατόδρομος; Υπάρχει σωστή σήμανση στους δρόμους ή δρόμοι ήπιας κυκλοφορίας»;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Να αντιστοιχίσετε τις εικόνες με τα κείμενα σχετικά με το βασικό εξοπλισμό αναβάτη και ποδηλάτου για ασφαλή μετακίνηση.

Είναι απαραίτητη για την ασφάλεια του ποδηλάτου. Πρέπει να είναι ανθεκτική και να κλειδώνει σωστά το ποδήλατο.

Είναι απαραίτητο για την ασφάλεια του αναβάτη. Πρέπει να είναι καλής ποιότητας και να ταιριάζει σωστά στο κεφάλι του αναβάτη.

Προστατεύουν τα χέρια του αναβάτη από το κρύο, τον ήλιο και τυχόν πτώσεις. Πρέπει να είναι άνετα και να επιτρέπουν την ελεύθερη κίνηση των δακτύλων.

Προστατεύουν τα μάτια του αναβάτη από τον ήλιο, τον αέρα και τα σκουπίδια. Πρέπει να είναι καλής ποιότητας και να εφαρμόζουν σωστά στο πρόσωπο του αναβάτη.

Είναι απαραίτητα για την ασφάλεια του αναβάτη και των υπόλοιπων οδηγών, ώστε να φωτίζεται πολύ καλά ο δρόμος και το ποδήλατο. Πρέπει να είναι καλής ποιότητας και να λειτουργούν σωστά.

Χρησιμοποιώ το ποδήλατο με ασφάλεια

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, σου άρεσε η βόλτα μας με το ποδήλατο;

Ναι, αλλά γενικά προτιμώ να πηγαίνω βόλτα με το αυτοκίνητο, ειδικά μέσα στην πόλη!

Εμένα μου αρέσει να μετακινούμαι και με το λεωφορείο!

Εσάς με ποιον τρόπο σας αρέσει να μετακινείστε;

Στόχοι μας είναι να...

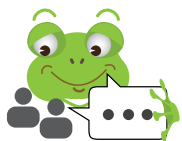
- ▶ επιχειρηματολογήσουμε για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της χρήσης ποδηλάτου, σε σχέση με το αυτοκίνητο ή τα μέσα μαζικής μεταφοράς,
- ▶ περιγράψουμε βασικούς κανόνες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (Κ.Ο.Κ.)

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ποδήλατο, αυτοκίνητο ή μέσα μαζικής μεταφοράς;

Μπορείτε να συμμετάσχετε σε έναν δημόσιο διάλογο για τη χρήση του ποδηλάτου, του ιδιωτικού αυτοκινήτου ή των μέσων μαζικής μεταφοράς!

Ας συζητήσουμε!

► Γνωρίζετε κάποιο από τα παρακάτω σήματα; Τι υποδηλώνουν;

► Ποια θα πρέπει να είναι, κατά τη γνώμη σας, η οδική συμπεριφορά του/της ποδηλάτη/ισσας;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να γράψετε με τις ομάδες σας ορισμένους κανόνες οδικής συμπεριφοράς των ποδηλατών με βάση τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας και να φτιάξετε ένα ταμπλό με παράγοντες που πρέπει να ελέγχονται πριν βγείτε με το ποδήλατό σας στον δρόμο;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Μπορείτε να διοργανώσετε με τη βοήθεια του δασκάλου ή της δασκάλας σας μια καμπάνια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε θέματα ασφαλούς κυκλοφορίας και να την παρουσιάσετε στα υπόλοιπα τμήματα του σχολείου σας. Να χωριστείτε σε ομάδες και καθεμιά να αναλάβει έναν διαφορετικό τομέα σχετικά με την ασφαλή κυκλοφορία!

Άλλη μια ιδέα είναι να δημιουργήσετε κινούμενα σχέδια (animation) και σύντομα βίντεο με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας. Μπορείτε να αντλήσετε ιδέες από όλα όσα συζητήσατε σε αυτό το κεφάλαιο!

Καλή επιτυχία!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Διαβάστε τους παρακάτω κανόνες οδικής κυκλοφορίας και γράψτε Σωστό ή Λάθος:

Δεν είναι απαραίτητο να φοράτε τη ζώνη ασφαλείας στο αυτοκίνητο.

Μην οδηγείτε αν έχετε πει αλκοόλ.

Παρακολουθείτε τις πινακίδες και τους σηματοδότες και ακολουθείτε τους κανόνες της οδικής κυκλοφορίας.

Μην υπερβαίνετε το όριο ταχύτητας και προσαρμόζετε την ταχύτητά σας στις συνθήκες του δρόμου.

Προτεραιότητα έχουν οι πεζοί και οι ποδηλάτες.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Ποδηλάτης/Ποδηλάτισσα

Κατάλληλος εξοπλισμός: κ....., ρ.....
ποδηλασίας (προαιρετικά), γ..... ποδηλασίας
(προαιρετικά), γά..... (προαιρετικά)

Έλεγχος για φ..... στο ποδήλατο στο
μπροστά και στο πίσω μέρος.

Γνώση του Κ..... Ο.....
Κ..... και συμμόρφωση με αυτόν.

Μετακίνηση με τα μέσα μαζικής μεταφοράς

Πλεονεκτήματα .....

Μειονεκτήματα .....

Π.....:

Οδός ή τμήμα οδού που κυκλοφορούν
αποκλειστικά τα ποδήλατα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΗ ΑΓΩΓΗ

Μετακίνηση με αυτοκίνητο

Πλεονεκτήματα .....

Μειονεκτήματα .....

Μετακίνηση με ποδήλατο

Πλεονεκτήματα .....

Μειονεκτήματα .....

Μπράβο σας! Ολοκληρώσατε την ενότητα "Πολιτειότητα"!

Εμφανίστηκε ο διάσημος πίνακας του Ραφαήλ!

Τι σας εντυπωσιάζει στο συγκεκριμένο έργο τέχνης;

Δώστε κι εσείς έναν τίτλο.....

Ανοίξτε την εφαρμογή και ανακαλύψτε τον πίνακα με λεπτομέρεια!

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα σας θα σας πουν τον τίτλο του συγκεκριμένου έργου!

Διαβάστε περισσότερα για τον Ραφαήλ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Γεια σας, παιδιά! Σε αυτή την ενότητα θα μάθουμε για...

- ✓ παιδιά και ενήλικους ανθρώπους που έχουν διακριθεί για την ανθρωπιστική τους δράση,
- ✓ τις ομάδες εθελοντισμού,
- ✓ το δικαίωμα στην εκπαίδευση,
- ✓ τις διαφορετικές συνθήκες στην εκπαίδευση σε διάφορες χώρες,
- ✓ τις σχέσεις μας με τους άλλους,
- ✓ τον λαϊκό πολιτισμό στην Ευρώπη και στον κόσμο.

Το γλωσσάρι της ενότητας «Κοινωνικές Σχέσεις»

1 Ευρύτερες ομάδες

Γνωρίζουμε άτομα που διακρίθηκαν για την ανθρωπιστική τους δράση

Έχοντας ως αφορμή...

Τιμαρέτη, γνωρίζουμε πλέον κάποια άτομα που διακρίθηκαν στη ζωή τους, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν!

Ναι, αλλά είναι όλοι τους ενήλικοι! Γνωρίζεις κάποια παιδιά που έχουν διακριθεί αντίστοιχα;

Ναι, θα γνωρίσουμε μαζί κάποια παιδιά, αλλά και ενήλικους που διακρίθηκαν για την ανθρωπιστική τους δράση.

Τέλεια! Όμως, έχω μια απορία! Τι σημαίνει ανθρωπιστική δράση; Εσείς, παιδιά, γνωρίζετε;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ μιλήσουμε για παιδιά που κατά την παιδική τους ηλικία αντιμετώπισαν δυσκολίες, αλλά κατάφεραν να τις ξεπεράσουν και να διακριθούν,
- ▶ μάθουμε για παιδιά και ενήλικους που έχουν διακριθεί για την ανθρωπιστική τους δράση.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Παιδιά, γνωρίζετε την Έλεν Κέλερ;

Πορτρέτο της
Έλεν Κέλερ,
1904

Εξερευνήστε τις λεπτομέρειες της
εικόνας, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

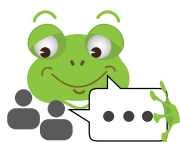

Ας διαβάσουμε το παρακάτω κείμενο:

Η Έλεν Άνταμς Κέλερ γεννήθηκε στις 27 Ιουνίου 1880, στην Τασκούμπια της Αλαμπάμα. Σε ηλικία 19 μηνών, η Κέλερ προσβλήθηκε από κάποια ασθένεια, που σήμερα πιστεύεται ότι ήταν οστρακιά ή μηνιγγίτιδα. Κάποια στιγμή, η Έλεν έγινε καλά, όμως η ασθένεια την άφησε κωφή και τυφλή. Τα πρώτα χρόνια της ζωής της ήταν δύσκολα, γιατί δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με κανέναν. Σιγά σιγά, όμως, καθώς καταλάβαινε πολλά από αυτά που συνέβαιναν γύρω της, επινόησε μια δική της συνθηματική γλώσσα. Ωστόσο, δεν μπορούσε να ξεπεράσει τις δυσκολίες επικοινωνίας καθώς μεγάλωνε. Με τη βοήθεια της δασκάλας της, Άννι Σάλιβαν, η οποία μετακόμισε στο σπίτι της Έλεν για να μπορέσει να της μάθει να επικοινωνεί στη νοηματική γλώσσα, και μετά από πολλές δυσκολίες, η Έλεν σε σύντομο χρονικό διάστημα έμαθε να γράφει και να διαβάζει με τον κώδικα Μπράιγ. Η Έλεν μετά από πολλή προσπάθεια και πάντα με την υποστήριξη της δασκάλας της, κατόρθωσε να μορφωθεί.

Κείμενο της συγγραφικής ομάδας,
βασισμένο στο εκπαιδευτικό υλικό του ΙΕΠ «Ταξίδι στο φως»

Ας συζητήσουμε

► Ποιες δυσκολίες αντιμετώπιζε η Έλεν Κέλερ στην παιδική της ηλικία; Να υπογραμμίσετε στο κείμενο τα σημεία που τεκμηριώνουν τις απόψεις σας.

- Πώς αντιμετώπισε τις δυσκολίες της;
- Τι ήταν, κατά τη γνώμη σας, αυτό που μπορεί να της έδωσε δύναμη για να ξεπεράσει τις δυσκολίες της (π.χ. κάποια στοιχεία της προσωπικότητάς της);

Κοινωνικές σχέσεις

Μπορείτε να αναζητήσετε επιπλέον πληροφορίες για την Έλεν Κέλερ, προκειμένου να διασταυρώσετε τις απόψεις σας, με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας.

Εσείς γνωρίζετε ότι κάποια παιδιά έχουν διακριθεί για την ανθρωπιστική τους δράση; Για παράδειγμα, η Μαλάλα Γιουσαφζάι, σε ηλικία 17 ετών το 2014, βραβεύτηκε με το Νόμπελ Ειρήνης για τον αγώνα της για το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση.

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να αναζητήσετε με την ομάδα σας πληροφορίες για παιδιά με ξεχωριστή δράση; Ορισμένα παιδιά έχουν προταθεί για το Διεθνές Βραβείο Ειρήνης για παιδιά ή για το Νόμπελ Ειρήνης.

Μπορείτε να αναζητήσετε φωτογραφίες, συνεντεύξεις τους, βίντεο κ.λπ., να συνθέσετε μια ομαδική εργασία και, στη συνέχεια, να την παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες.

Ποια χαρακτηριστικά βοήθησαν αυτά τα παιδιά να ξεπεράσουν δυσκολίες, να πρωτοστατήσουν και πρωτοπορήσουν;

Ας παρατηρήσουμε τις εικόνες με προσοχή, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

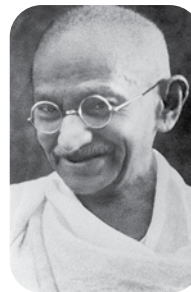
Γνωρίζετε κάποιο από αυτά τα άτομα;

Μητέρα Τερέζα

Νέλσον Μαντέλα

Μαχάτμα Γκάντι

Γ. Παπανικολάου

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Μπορείτε να συλλέξετε πληροφορίες για κάποιο από τα παραπάνω πρόσωπα, σχετικά με τη δράση και την προσφορά τους στην ανθρωπότητα κι έπειτα να παρουσιάσετε τις πληροφορίες σας στις υπόλοιπες ομάδες!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Μία μαθήτριά έγραψε ένα ενθουσιώδες γράμμα προς τη Μαλάλα Γιουσαφζάι. Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις λέξεις που λείπουν σε αυτό το γράμμα.

Αγαπητή Μαλάλα,

Σου γράφω αυτό το γράμμα για να σου πω πόσο σε .....για το έργο σου υπέρ της..... και των ..... των παιδιών. Είσαι μια πηγή .....και θάρρους για εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Θέλω να σου ευχηθώ ό,τι καλύτερο για το μέλλον σου και να σε ..... να συνεχίσεις τον αγώνα σου για μια δίκαιη και .....κοινωνία.

Λέξεις: εκπαίδευσης, θαυμάζω, έμπνευσης, ενθαρρύνω, δικαιωμάτων, ειρηνική

Προσπαθήστε να λύσετε το κρυπτόλεξο, με τα χαρακτηριστικά παιδιών που έχουν βραβευτεί με το Διεθνές Βραβείο Ειρήνης για παιδιά ή το Νόμπελ Ειρήνης, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ομάδες εθελοντισμού

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, ξέρεις ότι υπάρχουν κι άλλοι πολλοί άνθρωποι που μπορεί να μην έχουν διακριθεί, αλλά προσφέρουν πολλά στους συνανθρώπους τους;

Με ποιον τρόπο;

Συμμετέχοντας σε φορείς εθελοντικής προσφοράς και σε ομάδες εθελοντισμού! Γνωρίζεις κάποιες εθελοντικές ομάδες;

Ναι, γνωρίζω! Αλλά θα ήθελα πρώτα να ακούσω τις απόψεις των παιδιών. Παιδιά, τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ γνωρίσουμε ομάδες εθελοντικής προσφοράς,
- ▶ συζητήσουμε για τις δραστηριότητες αυτών των ομάδων.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας συζητήσουμε:

- ▶ Έχετε συμμετάσχει ποτέ σε κάποια ομάδα εθελοντισμού; Αν ναι, σε ποια;

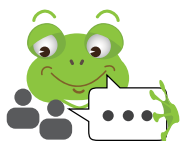
Ας γνωρίσουμε μερικές ομάδες εθελοντισμού:

Το **Διεθνές Κίνημα Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου** είναι η μεγαλύτερη ανθρωπιστική οργάνωση στον κόσμο και περιλαμβάνει τη Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (ICRC), τη Διεθνή Ομοσπονδία Συλλόγων Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου (IFRC) και τους Εθνικούς Συλλόγους (NS) που δραστηριοποιούνται σε 186 χώρες. Στόχος του κινήματος είναι η ανιδιοτελής προσφορά στον συνάνθρωπο, για τη βελτίωση της ζωής των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.

Οι **Γιατροί Χωρίς Σύνορα (MSF)** είναι μια διεθνής, ανεξάρτητη, ιατρική ανθρωπιστική οργάνωση που παρέχει ιατρική φροντίδα σε ανθρώπους που δεν έχουν πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη, σε θύματα βίας, φυσικών καταστροφών ή ένοπλων συγκρούσεων. Δρα με μοναδικό κριτήριο τις ιατρικές ανάγκες, ανεξάρτητα από φυλετικά, θρησκευτικά ή πολιτικά κριτήρια, με στόχο την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου αλλά και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τις ανθρωπιστικές κρίσεις που βρίσκονται σε έξαρση στον πλανήτη.

Ο **ΑΡΧΕΛΩΝ** ιδρύθηκε το 1983 με την ονομασία Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας και είναι μη-κερδοσκοπικό σωματείο, με σκοπό την προστασία των θαλάσσιων χελωνών και των βιότοπων τους. Οι κύριες δράσεις του αφορούν συστηματική παρακολούθηση και έρευνα, διάσωση και περίθαλψη τραυματισμένων και άρρωστων χελωνών, καθώς και ευαισθητοποίηση του κοινού.

«**Το Χαμόγελο του Παιδιού**» ιδρύθηκε το 1995 από τον 10χρονο Ανδρέα Γιαννόπουλο, ο οποίος λίγο πριν φύγει από τη ζωή εξέφρασε στο ημερολόγιό του την επιθυμία να δημιουργηθεί ένας σύλλογος για να έχουν όλα τα παιδιά όσα ο ίδιος είχε απλόχερα: αγάπη, στοργή, ενδιαφέρον, σεβασμό. Το όνειρο του 10χρονου Ανδρέα έγινε πραγματικότητα και σήμερα ο Οργανισμός «Το Χαμόγελο του Παιδιού», έχοντας αναγνωριστεί διεθνώς, με όραμα το «Χαμόγελο κάθε παιδιού», υλοποιεί πανελλαδικά, 365 ημέρες το χρόνο, 24 ώρες την ημέρα, αποτελεσματικές και άμεσες δράσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση συγκεκριμένων κινδύνων που απειλούν τα παιδιά.

Ας συζητήσουμε:

► Γνωρίζετε κάποιες άλλες ομάδες εθελοντισμού;

Ας μελετήσουμε τις πληροφορίες για τις παραπάνω οργανώσεις. Μπορείτε να αναφέρετε τις κύριες δράσεις της κάθε ομάδας; Να τις σημειώσετε στον παρακάτω πίνακα.

ΟΜΑΔΕΣ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διεθνές Κίνημα Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου	
Γιατροί Χωρίς Σύνορα	
ΑΡΧΕΛΩΝ	
«Το Χαμόγελο του Παιδιού»	

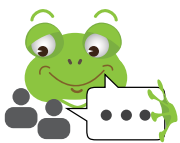
Μπορείτε τώρα να σημειώσετε ομοιότητες και διαφορές των διαφορετικών ομάδων εθελοντισμού;

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Blank writing area with horizontal dotted lines for notes under 'ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ'.

Blank writing area with horizontal dotted lines for notes under 'ΔΙΑΦΟΡΕΣ'.

Ας συζητήσουμε:

W Θα θέλατε στο μέλλον να συμμετάσχετε σε μια οργάνωση εθελοντισμού και, αν ναι, σε ποια;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Τι είναι οι ομάδες εθελοντισμού; Συμπληρώστε το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που λείπουν.

Οι ομάδες ..... είναι οργανώσεις που αποτελούνται από άτομα που προσφέρουν εθελοντική ..... για έναν κοινό σκοπό. Οι ομάδες αυτές μπορούν να λειτουργούν σε διάφορους τομείς, όπως η ..... φροντίδα, η εκπαίδευση, η προστασία του....., η ανθρωπιστική βοήθεια, η πολιτιστική ανάπτυξη, κ.λπ. Οι ομάδες εθελοντισμού έχουν διάφορους....., όπως να βοηθήσουν άτομα ή ομάδες που έχουν ανάγκη, να προωθήσουν μια συγκεκριμένη αξία, να βελτιώσουν την ..... ή τον κόσμο.

Λέξεις: εργασία, εθελοντισμού, περιβάλλοντος, στόχους, κοινωνική, κοινωνία

Απαντήστε στις ερωτήσεις και ετοιμαστείτε να συμμετάσχετε σε ομάδες εθελοντισμού, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

ΕΥΡΥΤΕΡΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΜΑΣ

Άτομα που έχουν διακριθεί για την ανθρωπιστική τους δράση:

.....
.....
.....
.....

Ομάδες εθελοντισμού

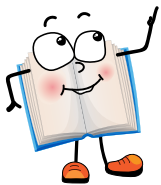
Γ..... Χωρίς Σ.....: ιατρική φροντίδα σε άτομα που δεν έχουν καμία πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη.

Διεθνές Κίνημα Ερ..... Στ..... και Ερ..... Ημισελήνου: βελτίωση της ζωής ευάλωτων ομάδων.

ΑΡΧΕΛΩΝ: προστασία των θαλάσσιων χ..... και των βιοτόπων τους.

«Το Χαμόγελο του Π.....»: υλοποιεί δράσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση συγκεκριμένων φαινομένων που απειλούν τα παιδιά.

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε το πρώτο μέρος του πίνακα!

2 Σχολεία του κόσμου

Έχοντας ως αφορμή...

Τι διαβάζεις, Τιμαρέτη;

Διαβάζω ένα γράμμα που μου έστειλε μια φίλη που ζει στην Αυστραλία και μου μιλάει για το σχολείο της! Είναι πολύ διαφορετικό από το δικό μας!

Πολύ θα ήθελα να μάθω για το πώς λειτουργούν τα σχολεία σε άλλα μέρη του κόσμου!

Ας μελετήσουμε αυτό το θέμα μαζί με τα παιδιά!

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ αναγνωρίζουμε την εκπαίδευση ως αξία και δικαίωμα κάθε ανθρώπου,
- ▶ εντοπίσουμε διαφορετικές συνθήκες στην εκπαίδευση σε διάφορες χώρες.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας διαβάσουμε τους τίτλους των 17 Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών.

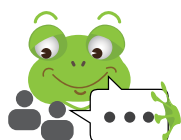

Μπορείτε να μεγεθύνετε το σκίτσο, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Αντόνιο Γκουτέρες, αναφέρει:

«Το 2015, οι παγκόσμιοι ηγέτες ενέκριναν ομόφωνα την Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Οι στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι το μονοπάτι που μας οδηγεί σε έναν κόσμο δικαιότερο, πιο ειρηνικό και ευημερούντα και σε έναν υγιή πλανήτη. Είναι επίσης μια πρόσκληση για αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο καθήκον από το να επενδύσουμε στην ευημερία των νέων.»

Ας συζητήσουμε:

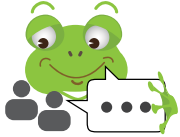
- ▶ Πιστεύετε ότι είναι σημαντικοί οι παραπάνω στόχοι για τον κόσμο μας; Γιατί;

Ας εστιάσουμε στον 4ο στόχο: Ποιοτική Εκπαίδευση.

Παρατηρήστε τις εικόνες από σχολεία σε διάφορα μέρη του κόσμου, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας συζητήσουμε στις ομάδες μας!

► Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε μεταξύ των παραπάνω εικόνων αλλά και της δικής σας τάξης;

Γνωρίζετε ότι...

- /// Η φοίτηση στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στις αναπτυσσόμενες χώρες άγγιξε το 91%;
- /// Περισσότερα από τα μισά παιδιά που δεν φοιτούν σε σχολεία ζουν στην υποσαχάρια Αφρική;
- /// Εκτιμάται ότι το 50% των παιδιών στον κόσμο που δεν φοιτούν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση ζουν σε μέρη του κόσμου που πλήττονται από συγκρούσεις;

Ας διαβάσουμε!

Γνωρίζετε ότι διεθνείς οργανισμοί και φορείς, όπως η UNICEF, η UNESCO, η ActionAid, πραγματοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις που στόχος τους είναι να παρέχουν ευκαιρίες εκπαίδευσης σε όλα τα παιδιά του κόσμου;

Μία από αυτές είναι η πρωτοβουλία της UNICEF «Όλα τα Παιδιά στην Εκπαίδευση» που υλοποιήθηκε από τον Σεπτέμβριο 2021 έως τον Απρίλιο 2023. Σε αυτό το χρονικό διάστημα, η UNICEF σε συνεργασία και με άλλους φορείς βοήθησαν 16.235 παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες (9.926 αγόρια και 6.309 κορίτσια) ηλικίας μεταξύ 4 και 17 ετών να εγγραφούν και να φοιτήσουν στο σχολείο, προσφέροντας μαθήματα ελληνικής και αγγλικής γλώσσας σε Κέντρα Μελέτης και Δημιουργικών Δραστηριοτήτων (ΚΜΔΔ) και παρέχοντας υπηρεσίες διερμηνείας, διαπολιτισμικής διαμεσολάβησης και υποστήριξης για να εγγραφούν στο δημόσιο σχολείο. Έτσι, τον Απρίλιο του 2023, το 75% των παιδιών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα είχαν ήδη εγγραφεί στο σχολείο. Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα για αυτό το πρόγραμμα στην επίσημη ιστοσελίδα της UNICEF.

Ας ερευνήσουμε ομαδικά!

Μπορείτε να αναζητήσετε και εσείς με την ομάδα σας μια ακόμα εκπαιδευτική δράση που έχει πραγματοποιηθεί από διεθνείς οργανισμούς και φορείς, όπως η UNICEF, η UNESCO, η ActionAid.

Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στις υπόλοιπες ομάδες!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να αναζητήσετε πληροφορίες με την ομάδα σας σχετικά με τα σχολεία σε διαφορετικά μέρη του κόσμου; Στη συνέχεια, αφού παρουσιάσετε την εργασία σας στις υπόλοιπες ομάδες, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα κολάζ από τις εικόνες που θα έχετε συλλέξει.

Καλή επιτυχία!

Ένας από τους 17 στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών είναι και η Ποιοτική Εκπαίδευση!

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις λέξεις που λείπουν στο

παρακάτω κείμενο, το οποίο αναφέρεται σε μερικούς στόχους της Ποιοτικής Εκπαίδευσης.

Η απόκτηση Ποιοτικής ..... είναι η βάση για τη βελτίωση της ..... ζωής και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ένας στόχος είναι όλα τα παιδιά έως το 2030 να ολοκληρώνουν ....., πρωτοβάθμια και ..... εκπαίδευση. Άλλος στόχος είναι η πρόσβαση σε ..... εκπαίδευση για όλα τα ..... και αγόρια. Ακόμα ένας στόχος είναι η εξάλειψη των ..... στην εκπαίδευση και εξασφάλιση ίσης πρόσβασης για ευάλωτες ομάδες.

Λέξεις: ανθρώπινης, Εκπαίδευσης, δευτεροβάθμια, ποιοτική, κορίτσια, διακρίσεων, προσχολική

Τι είναι Βιώσιμη Ανάπτυξη; Με ένα κλικ, μπορείτε να απαντήσετε στις ερωτήσεις.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

..... Στόχοι για τη Βιώσιμη Αν.....
των Ηνωμένων Εθνών

Στόχοι: δίκαιότερος και πιο ειρ.....
κόσμος, υγιής πλ....., αλ.....
μεταξύ των ανθρώπων.

4ος στόχος: Ποιοτική εκ.....

Περίπου το 50% των π.....
παγκοσμίως που δεν φοιτούν στην
Πρ..... Εκπαίδευση ζουν σε μέρη
του κόσμου που πλήττονται από συγκρούσεις.

Διεθνείς οργανισμοί, όπως η
U....., η U....., η A.....,
πραγματοποιούν εκπαιδευτικές δράσεις
για τα παιδιά όλου του κόσμου.

**ΣΧΟΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ**

Διαφορές των σχολείων όλου του κόσμου:

.....
.....
.....
.....
.....

Ομοιότητες των σχολείων όλου του κόσμου:

.....
.....
.....
.....

Συχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

3 Διαπροσωπικές σχέσεις

Ας συμφωνήσουμε ότι διαφωνούμε...

Έχοντας ως αφορμή...

Γιατί κοιτάζεις, Τιμαρέτη, αυτή την κάρτα με τον αριθμό έξι;

Δεν είναι ο αριθμός έξι!
Είναι ο αριθμός εννέα!

Αποκλείεται! Αφού εγώ διαβάζω έξι!

Κι εγώ διαβάζω εννέα! Παιδιά, ποιος από τους δυο μας έχει δίκιο;

Στόχοι μας είναι να...

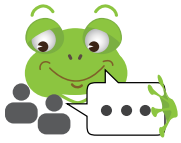
- ▶ διακρίνουμε διαφορετικές οπτικές με τις οποίες αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι διάφορες καταστάσεις,
- ▶ διακρίνουμε ότι υπάρχει λόγος που κάποιος βρίσκεται σε ένταση.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας δημιουργήσουμε «δυναμικές εικόνες»!

Τι θα χρειαστείτε; Τη φαντασία, τη δημιουργικότητα, τη συνεργασία και την ενεργή συμμετοχή σας! Χωριστείτε σε ομάδες! Δημιουργήστε με την ομάδα σας μια εικόνα συνεργασίας (π.χ. σε κάποιο ομαδικό παιχνίδι) και παρουσιάστε τη με παντομίμα στις υπόλοιπες ομάδες. Ένα μέλος από τις ομάδες που παρακολουθούν επεμβαίνει με παντομίμα και διαταράσσει την εικόνα συνεργασίας που δημιουργήσατε.

Συζητήστε από τη μεριά του ρόλου που έχετε επιλέξει!

- ▶ Πώς νιώθατε όταν παρουσιάζατε την εικόνα πριν χαλάσει η συνεργασία σας;
- ▶ Πώς νιώσατε όταν δημιουργήθηκε ένταση, χαλώντας τη συνεργασία της ομάδας;
- ▶ Γιατί θέλατε να αλλάξετε την κατάσταση συνεργασίας που υπήρχε;

Μπορείτε να βγείτε από τους ρόλους σας και να συζητήσετε!

- ▶ Πώς θα μπορούσατε να αντιμετωπίσετε αυτή την κατάσταση; Μπορείτε να αναπαραστήσετε τον τρόπο που θα μπορούσε να εκτονωθεί η ένταση.
- ▶ Υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι αντιμετώπισης της έντασης; Μπορείτε να αναπαραστήσετε όλους τους τρόπους που προτείνετε.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Μπορείτε να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με την ομάδα σας; Μπορείτε να σκεφτείτε όλα όσα αναφέρατε στην προηγούμενη δραστηριότητα και να γράψετε έναν ορισμό της έννοιας της έντασης. Στη συνέχεια, μπορείτε να γράψετε μερικά χαρακτηριστικά της έντασης, μερικά παραδείγματα που έχουν δημιουργηθεί εντάσεις και μερικές περιπτώσεις που, ενώ θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένταση, τελικά δεν δημιουργήθηκε. Τι έγραψαν οι υπόλοιπες ομάδες; Μοιραστείτε τις απόψεις σας με τις υπόλοιπες ομάδες!

Ορισμός

.....
.....
.....

Χαρακτηριστικά

.....
.....
.....

ΕΝΤΑΣΗ

Δημιουργείται ένταση όταν...

.....
.....
.....

Δεν δημιουργείται ένταση όταν...

.....
.....
.....

Μπορούμε να διαχειριστούμε τις εντάσεις;

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, δεν μου άρεσε που υπήρξε ένταση μεταξύ μας για τον αριθμό!

Ούτε κι εμένα μου άρεσε, Τιμαρέτη! Ας σκεφτούμε τι θα μπορούσαμε να κάνουμε την επόμενη φορά για να αποφύγουμε την ένταση...

Παιδιά, τι θα λέγατε να μας βοηθήσετε;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ ακολουθήσουμε ένα συγκεκριμένο σχέδιο διαχείρισης μιας έντασης ή κρίσης,
- ▶ αναρωτηθούμε αν μπορούμε να αλλάξουμε τη συμπεριφορά μας.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας ακούσουμε προσεκτικά ένα απόσπασμα από το βιβλίο της Άλκης Ζέη «Με μολύβι φάμπερ νούμερο 2», ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Ας υποθέσουμε ότι η μητέρα της Άλκης μπαίνει στο δωμάτιο την ώρα που η Άλκη είναι όρθια και οι άλλες δύο κοπέλες μαλώνουν μεταξύ τους. Όλες σταματούν και την κοιτούν. Αφού η μητέρα βοηθά την Άλκη να ξαπλώσει, στη συνέχεια επιπλήττει τη Ζωρζ και τη Λενούλα και τους απαγορεύει να ξανασυναντήσουν την Άλκη μέχρι να γίνει τελείως καλά.

Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα επιλέγει να μιλήσει από κάποια θέση

...είτε της **Ζωρζ**: Τι μπορεί να σκέφτεται για την κατάληξη της έντασης που δημιουργήθηκε;

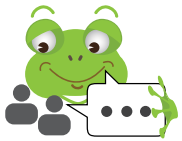
...είτε της **Λενούλας**: Τι μπορεί να σκέφτεται για την κατάληξη της έντασης που δημιουργήθηκε;

...είτε της **Άλκης**: Τι μπορεί να αισθάνεται για τον τρόπο που αντέδρασαν στο συγκεκριμένο περιστατικό η αδερφή της και η καλύτερή της φίλη;

Γράφετε τις σκέψεις τους σε α' πρόσωπο!

Κάθε ομάδα διαβάζει τις απόψεις της σε όλη την τάξη.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Τι θα συμβουλευάτε, ως μια κοινή φίλη ή ένας κοινός φίλος, την Άλκη και τη Ζωρζ να κάνουν, προκειμένου να διατηρήσουν τη φιλία τους;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Μετά από όλα όσα ειπώθηκαν, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα πλαίσιο κανόνων / πλάνο διαχείρισης μιας έντασης ή κρίσης, δηλαδή να συμφωνήσετε και να καταγράψετε τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσετε!

Πλάνο κανόνων για τη διαχείριση μιας έντασης ή κρίσης

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

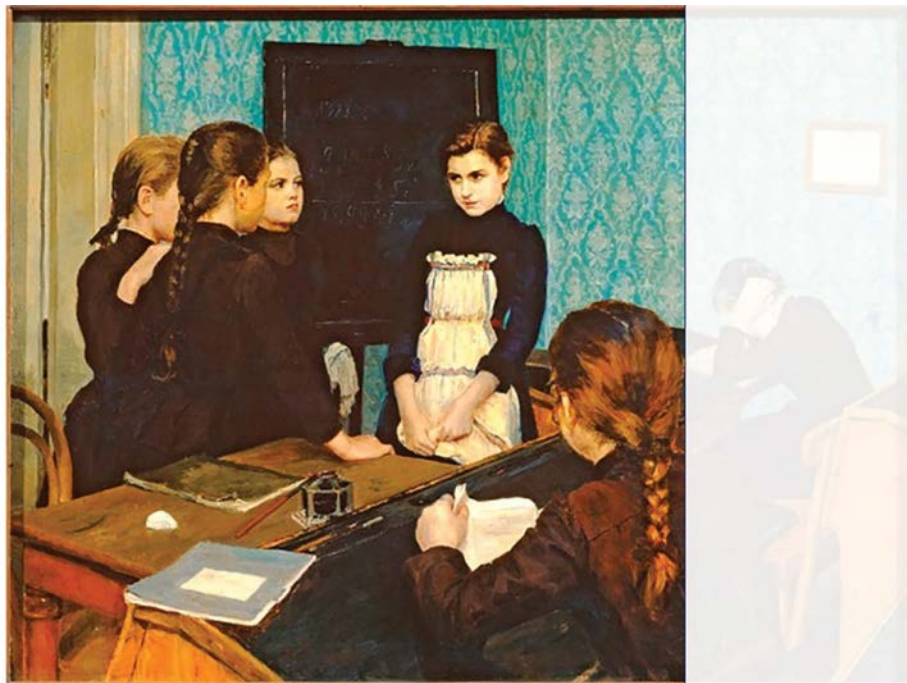
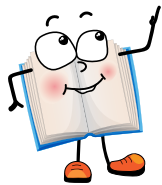
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΝΤΑΣΕΩΝ

Τι έμαθα για τη δημιουργία των εντάσεων;

Πώς κατανοώ την έννοια της διαχείρισης μιας έντασης;

Τι μπορώ να κάνω σε περίπτωση έντασης;

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε και το τρίτο μέρος του πίνακα!

4

Λαϊκός πολιτισμός: Ήθη και έθιμα, θρύλοι και παραδόσεις, παραδοσιακά φαγητά και γιορτές στην Ευρώπη και στον κόσμο

Ήθη, έθιμα, γλώσσες και θρησκείες του κόσμου

Έχοντας ως αφορμή...

Τιμαρέτη, έχεις επισκεφτεί κάποια χώρα του εξωτερικού;

Ναι, έχω πάει Χριστούγεννα στην Ιταλία. Έμοιαζαν πολύ με τα δικά μας Χριστούγεννα, αλλά δεν μπόρεσα να τους πω τα κάλαντα, γιατί δεν θα τα καταλάβαιναν!

Αναρωτιέμαι τι έθιμα να έχουν σε άλλους τόπους και αν μοιάζουν με τα δικά μας!

Ας μελετήσουμε αυτό το θέμα μαζί με τα παιδιά!

Στόχος μας είναι να...

- ▶ εντοπίσουμε ομοιότητες και διαφορές συνηθειών διαφορετικών τόπων.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας διαβάσουμε κάποια ήθη και έθιμα της Ελλάδας και χωρών του εξωτερικού!

Χελιδονίσματα

Τα Χελιδονίσματα είναι ένα έθιμο που έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα. Σύμφωνα με το έθιμο, το πρωί της 1ης Μαρτίου αγόρια και κορίτσια βγαίνουν στους δρόμους κρατώντας ένα ξύλινο ομοίωμα της χελιδόνας και τραγουδούν το τραγούδι της Χελιδόνας, που αναφέρεται και ως κάλαντα της άνοιξης: «Χελιδόνα έρχεται απ' τη Μαύρη Θάλασσα...». Επίσης, τα παιδιά μοιράζουν στους ανθρώπους που τους λένε τα κάλαντα τα γνωστά βραχιολάκια του «Μάρτη» (στριφτή άσπρη και κόκκινη κλωστή) για να μην τους «κάψει» ο Μάρτης. Σύμφωνα με το έθιμο, βγάζουμε τον «Μάρτη» από το χέρι μας όταν δούμε το πρώτο χελιδόνι ή πελαργό. Τότε, τον τοποθετούμε κάτω από μια πέτρα και κάνουμε μια ευχή. Αλλιώς, αν έχουμε αυλή, κρεμάμε το βραχιολάκι μας στον φράχτη για να το πάρουν τα χελιδόνια και να χτίσουν τη φωλιά τους.

Εξερευνήστε τις λεπτομέρειες του έργου!

Το σπάσιμο του ροδιού

Χριστουγεννιάτικο έθιμο της Πελοποννήσου, όπου το πρωί της Πρωτοχρονιάς, ο σπιτονοικοκύρης κρατάει ένα ρόδι και πηγαίνει στην εκκλησία για να το «λειτουργήσει». Στη συνέχεια, πηγαίνει στο σπίτι του, χτυπάει την πόρτα και όταν του ανοίξουν, σπάει το ρόδι με δύναμη για να σκορπίσουν οι ρώγες, ενώ ταυτόχρονα δίνει ευχές για υγεία, ευτυχία και χαρά για το νέο έτος.

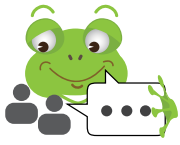
Άλλα έθιμα ανά τον κόσμο!

Στην Κίνα γιορτάζουν τη λήξη των εορτασμών της Πρωτοχρονιάς με το Φεστιβάλ των Φαναριών.

Στο νησί των Βερμούδων κατά τη διάρκεια των εορτασμών του Πάσχα πετούν χαρταετούς, στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Χαρταετού.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Μπορείτε να αναφέρετε άλλο ένα έθιμο της Ελλάδας ή κάποιας χώρας του εξωτερικού που γνωρίζετε;
- ▶ Εντοπίζετε ομοιότητες και διαφορές στα ήθη και στα έθιμα των διάφορων λαών;
- ▶ Πιστεύετε ότι τα ήθη και τα έθιμα ενός τόπου σχετίζονται με τη θρησκεία;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Χωριστείτε σε ομάδες! Κάθε ομάδα επιλέγει μια διαφορετική περιοχή του κόσμου και συγκεντρώνει υλικό σχετικά με παραδοσιακά τραγούδια, χορούς, ενδυμασίες, παραδόσεις, θρύλους από την περιοχή αυτή. Στη συνέχεια, παρουσιάζει την εργασία της σε όλη την τάξη. Μπορείτε να συνθέσετε όλο το υλικό που θα συγκεντρώσετε και να δημιουργήσετε ένα λεύκωμα ή ένα e-book.

Καλή επιτυχία!

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Αντιστοιχίστε τις λέξεις με τις φράσεις, με στόχο να διακρίνετε τα «Ήθη» από τα «Έθιμα»:

Ήθη

Συνήθειες και παραδόσεις που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά.

Ηθικές αρχές και αξίες που διέπουν τη συμπεριφορά.

Κοινωνικοί κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων.

Έθιμα

Τελετουργίες και εορτασμοί που σχετίζονται με θρησκευτικές πεποιθήσεις, ιστορικά γεγονότα ή εποχές του χρόνου.

Γιορτή του Πάσχα, χοροί και τραγούδια, παραδοσιακές συνταγές.

Δώστε έναν τίτλο στις εικόνες για τον λαϊκό πολιτισμό και εκτυπώστε τες!

Θρύλοι και παραδόσεις, παραδοσιακά φαγητά και γιορτές στην Ευρώπη και στον κόσμο

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, τι έκανες το Σαββατοκύριακο;

Πέρασα πολύ όμορφα! Πήγαμε και φάγαμε σε ένα μεξικάνικο εστιατόριο! Μου άρεσε πολύ το φαγητό τους!

Τι ωραία! Εγώ διάβασα ένα πολύ ωραίο βιβλίο που έγραφε για θρύλους άλλων χωρών! Μερικοί μου θύμιζαν κάποιους ελληνικούς θρύλους!

Τέλεια! Εσείς, παιδιά, γνωρίζετε κάποιες παραδόσεις ή θρύλους άλλων χωρών;

Επίσης, έχετε δοκιμάσει παραδοσιακά φαγητά άλλων χωρών;

Στόχος μας είναι να...

▶ γνωρίσουμε θρύλους, παραδόσεις, παραδοσιακά φαγητά από διάφορα μέρη του κόσμου.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Γνωρίζετε τον μύθο για τον Εγκέλαδο;

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Εγκέλαδος, γιος του Τάρταρου και της Γης, ήταν ο αρχηγός των Γιγάντων. Κατά τη διάρκεια της Γιγαντομαχίας, η θεά Αθηνά τον έριξε πάνω στη Σικελία και τον εξουδετέρωσε. Από τότε, ο Εγκέλαδος, στην προσπάθειά του να ελευθερωθεί, προκαλεί σεισμούς και μεγάλες εκρήξεις στο ηφαίστειο της Αίτνας.

Το σιντριβάνι του Εγκέλαδου,
(Γκασπάρ Μαρσί, 1675-77)

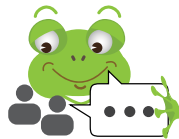
Εξερευνήστε τις λεπτομέρειες της εικόνας με μια μεγέθυνση!

Διαβάστε μερικές παραλλαγές για τον μύθο του Εγκέλαδου, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Μπορείτε να περιηγηθείτε στην ιστοσελίδα του ΟΑΣΠ (Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας) και να διαβάσετε κι άλλους μύθους σχετικά με τους σεισμούς, σε άλλες περιοχές του κόσμου!

Ας συζητήσουμε!

▶ Διακρίνετε κάποιες ομοιότητες;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Χωριστείτε σε ομάδες! Κάθε ομάδα αναζητά παραλλαγές μύθων, θρύλων ή παραδόσεων σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου (π.χ. μύθοι σχετικά με τη δημιουργία του κόσμου). Συλλέγει πληροφορίες, οπτικοακουστικό υλικό και δημιουργεί την εργασία της! Όλες οι ομάδες παρουσιάζουν την εργασία τους σε όλη την τάξη!

Καλή επιτυχία!

Ας γνωρίσουμε παραδοσιακά φαγητά σε διάφορα μέρη του κόσμου και (γιατί όχι;) ας μαγειρέψουμε!

Μπορείτε, επίσης, να δημιουργήσετε το δικό σας βιβλίο παραδοσιακών συνταγών του κόσμου.

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Τι θα λέγατε να ρωτήσετε άτομα που γνωρίζετε και κατάγονται από άλλες χώρες για τα παραδοσιακά φαγητά τους και να καταγράψετε τη συνταγή;

Χωριστείτε σε ομάδες και συλλέξτε συνταγές παραδοσιακών φαγητών από διάφορα μέρη του κόσμου και ανάλογο φωτογραφικό υλικό! Αφού συνθέσετε το υλικό σας, παρουσιάστε την εργασία σας σε όλη την τάξη! Έτσι, μπορείτε να δημιουργήσετε το βιβλίο παραδοσιακών συνταγών του κόσμου για την τάξη σας!

Καλή επιτυχία!

Τι θα λέγατε να μαγειρέψετε (με τη βοήθεια κάποιου ενήλικου) ορισμένες από τις διαφορετικές παραδοσιακές συνταγές που συγκεντρώσατε και να τις δοκιμάσετε;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Παιδιά, παίζουμε τρίλιζα; Μπορείτε να επιλέξετε τρεις δραστηριότητες κάθετα, οριζόντια και διαγώνια! Καλή επιτυχία!

Αναφέρετε ένα έθιμο κάποιας χώρας του εξωτερικού.	Αφηγηθείτε τον μύθο του Εγκέλαδου.	Ζωγραφίστε παραδοσιακά φαγητά άλλων χωρών και της Ελλάδας.
Φτιάξτε ένα μικρό ποίημα για κάποιο έθιμο.	Γιατί σε πολλές χώρες του κόσμου αναφέρονται μύθοι για τους σεισμούς;	Γιατί, κατά τη γνώμη σας, διαφέρουν τα παραδοσιακά φαγητά των χωρών;
Δημιουργήστε ένα κολάζ με εικόνες από έθιμα σε έναν παγκόσμιο χάρτη.	Φτιάξτε ένα επιτραπέζιο παιχνίδι με μύθους από διάφορα μέρη του κόσμου που να παρουσιάζουν ομοιότητες.	Φτιάξτε το δικό σας μενού, χρησιμοποιώντας απλά υλικά, όπως πλαστελίνη, πηλό κ.λπ. Παρουσιάστε το στους/στις συμμαθητές/τριές σας!

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

3 πράγματα που έμαθα
σε αυτό το κεφάλαιο

.....
.....
.....
.....

2 ερωτήσεις που μου
έχουν δημιουργηθεί σε
σχέση με αυτά που έμαθα

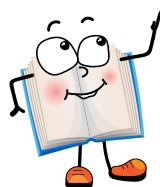
.....
.....
.....
.....

1 πράγμα που έμαθα και
μου θύμισε κάτι σχετικό
με τη ζωή μου

.....
.....
.....
.....

Μπράβο σας! Ολοκληρώσατε την ενότητα "Κοινωνικές Σχέσεις"!

Εμφανίστηκε ο πίνακας της Έμιλι Σανκς!

Βλέποντας αυτό το έργο, τι σκέφτεστε για τις σχέσεις που αναπτύσσουμε με τους άλλους; Από ποιους παράγοντες μπορεί να επηρεάζονται;

Δώστε κι εσείς έναν τίτλο.....

Ανακαλύψτε περισσότερες
λεπτομέρειες του πίνακα,
με μια μεγέθυνση.

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα σας θα σας πουν τον τίτλο αυτού του έργου!

Διαβάστε περισσότερα σχετικά
με την Έμιλι Σανκς.

Ο ΤΟΠΟΣ, Η ΧΩΡΑ, Ο ΠΛΑΝΗΤΗΣ ΠΟΥ ΖΩ

Γεια σας, παιδιά! Σε
αυτή την ενότητα θα...

- ✓ εντοπίσουμε στον χάρτη την Ευρώπη, την Ελλάδα και άλλες χώρες χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία, τον γεωμορφολογικό και τον πολιτικό χάρτη,
- ✓ εντοπίσουμε τις διάφορες μορφές νερού στη Γη,
- ✓ αποτυπώσουμε τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις πρωτεύουσές τους σε έναν πολιτικό χάρτη,
- ✓ γνωρίσουμε τις κινήσεις της Γης,
- ✓ μιλήσουμε για την εναλλαγή ημέρας – νύχτας και για την εναλλαγή των εποχών,
- ✓ μιλήσουμε για τον καιρό και το κλίμα στον πλανήτη μας, για τους φυσικούς κινδύνους αλλά και τα περιβαλλοντικά προβλήματα σε όλο τον πλανήτη.

Το γλωσσάρι της ενότητας
«Ο τόπος, η χώρα, ο πλανήτης που ζω»

1 Η Ελλάδα, η Ευρώπη, η χώρα που κατάγομαι

Έχοντας ως αφορμή...

Γεια σου, Τιμαρέτη. Έχεις ταξιδέψει ποτέ με αεροπλάνο;

Γεια σου, Φιλόξενε. Δυστυχώς, δεν έχω ταξιδέψει ως τώρα, αλλά πόσο θα το ήθελα!

Εσείς, παιδιά, έχετε ταξιδέψει με αεροπλάνο; Αν ναι, τι σας έκανε εντύπωση; Αν όχι, πώς πιστεύετε ότι φαίνονται οι πόλεις, τα βουνά, οι λίμνες και η θάλασσα από ψηλά;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ εντοπίζουμε τη χώρα μας, την Ευρώπη και άλλες χώρες,
- ▶ περιγράφουμε διάφορες χώρες με ψηφιακά εργαλεία,
- ▶ εντοπίζουμε τον Βόρειο και τον Νότιο πόλο της Γης,
- ▶ εντοπίσουμε τις διάφορες μορφές που υπάρχει το νερό στη Γη,
- ▶ διαπιστώσουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας της Γης καλύπτεται από νερό,
- ▶ περιγράφουμε γεωγραφικούς όρους σχετικούς με την ξηρά στη Γη.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Μπορείτε να εντοπίσετε την Ευρώπη χρησιμοποιώντας κάποια ψηφιακή εφαρμογή με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας. Ας εντοπίσετε τώρα την Ελλάδα. Με ποιες χώρες συνορεύει;

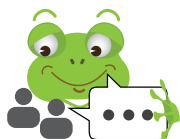
Κυκλώστε την Ελλάδα στον διπλανό χάρτη της Ευρώπης!

Δείτε τις λεπτομέρειες του χάρτη σε μεγέθυνση, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ποιες άλλες χώρες θα θέλατε να επισκεφτείτε; Μπορείτε και πάλι να τις εντοπίσετε σε μια ψηφιακή εφαρμογή. Τι θα λέγατε τώρα να «επισκεφτείτε» τον Βόρειο και τον Νότιο Πόλο;

Η Γη – Ο γαλάζιος πλανήτης

Ας συζητήσουμε:

► Σε ποιες μορφές υπάρχει το νερό στη φύση;

Σημειώστε σε καθεμία από τις παρακάτω εικόνες τις μορφές του νερού στη φύση.

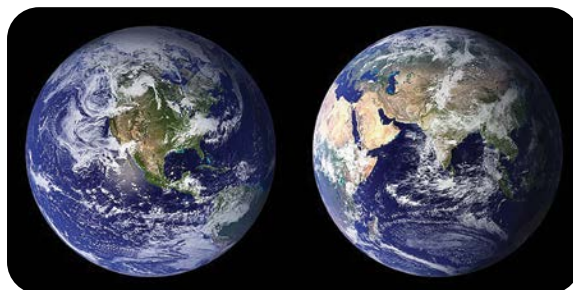

Ανοίξτε την εφαρμογή και εξερευνήστε τις εικόνες με λεπτομέρεια.

Ας παρατηρήσουμε τα δύο ημισφαίρια της Γης στην παρακάτω εικόνα. Γιατί η Γη ονομάζεται και «Γαλάζιος πλανήτης»;

Εξερευνήστε τον χάρτη, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Συμπληρώστε τις λέξεις που λείπουν:

Το μεγαλύτερο μέρος της ..... της Γης καλύπτεται από ..... Το νερό της θάλασσας είναι ..... , ενώ το νερό των ποταμών, των λιμνών, των πηγών και της βροχής είναι .....

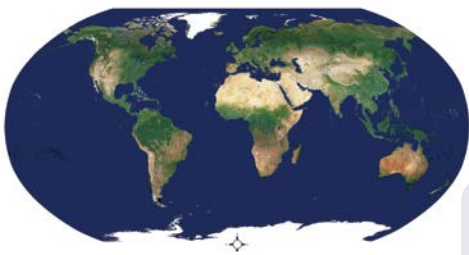
Λέξεις: νερό, επιφάνειας, γλυκό, αλμυρό

Γνωρίζετε ότι το όνομα Γη έχει την προέλευσή του από τη μητέρα των θεών της ελληνικής μυθολογίας, τη Γαία;

Τα σχήματα και τα είδη ξηράς στη Γη

Ας παρατηρήσουμε τον παρακάτω παγκόσμιο γεωμορφολογικό χάρτη. Συζητήστε στις ομάδες σας τα σχήματα και τα είδη της ξηράς στη Γη.

.....
.....
.....

Μπορείτε να μεγεθύνετε τον χάρτη, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τις λέξεις που λείπουν, σχετικά με το κεφάλαιο «Η Ελλάδα, η Ευρώπη, η χώρα που κατάγομαι».

Συμπληρώστε τις μορφές του νερού

Παγόβουνο →

Θάλασσα →

Λίμνη →

Σύννεφο →

Αναζητήστε φωτογραφίες από το διαδίκτυο σχετικά με τους πόλους της Γης.

Ανακαλύψτε φωτογραφίες που παρουσιάζουν το λιώσιμο των πάγων ως αποτέλεσμα της κλιματικής κρίσης. Με τη βοήθεια σχετικής εφαρμογής παρουσιάσεων, παρουσιάστε τες στην τάξη.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Μορφές του νερού στη φύση:

Σ....., Υ.....,
Α.....

Ο πλανήτης Γη ονομάζεται και
Γ..... Πλανήτης.

ΠΛΑΝΗΤΗΣ
ΓΗ

Σχήματα και είδη ξηράς στη Γη:

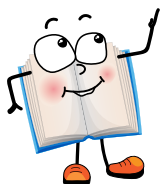
.....
.....
.....

Εντοπίσαμε Β..... και
Ν..... Πόλο

Ευρώπη
Ελλάδα
Άλλες χώρες:

.....
.....
.....

Συχαρητήρια!
Εμφανίσατε το
πρώτο μέρος του
πίνακα!

2 Η Ευρώπη

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, στο δωμάτιό μου έχω κρεμασμένο έναν γεωμορφολογικό χάρτη. Εσύ έχεις κάποιον χάρτη;

Φυσικά και έχω! Είναι όμως πολιτικός χάρτης.

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ εντοπίζουμε την Ελλάδα, την Ευρώπη και άλλες χώρες σε γεωμορφολογικό και πολιτικό χάρτη,
- ▶ ερευνούμε και να εντοπίζουμε γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της Ευρώπης,
- ▶ κατασκευάζουμε έναν γεωμορφολογικό χάρτη της Ευρώπης,
- ▶ κατασκευάζουμε έναν πολιτικό χάρτη της Ευρώπης με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Μπορείτε να εντοπίσετε την Ευρώπη, την Ελλάδα και άλλες χώρες στον παρακάτω παγκόσμιο γεωμορφολογικό και πολιτικό χάρτη;

Μπορείτε να δείτε τους χάρτες σε παρουσίαση, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Η Ευρώπη βρίσκεται στο βόρειο ημισφαίριο της Γης. Είναι ενωμένη με την Ασία. Οι δύο ήπειροι μαζί αποτελούν την Ευρασία.

Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της Ευρώπης

Μπορείτε να εντοπίσετε μεγάλες οροσειρές, ποτάμια, πεδιάδες και λίμνες της Ευρώπης στον γεωμορφολογικό χάρτη και να τα καταγράψετε στον παρακάτω πίνακα.

Ανοίξτε την εφαρμογή για να ανακαλύψετε περισσότερες λεπτομέρειες του χάρτη.

ΟΡΟΣΕΙΡΕΣ	ΠΟΤΑΜΙΑ	ΠΕΔΙΑΔΕΣ	ΛΙΜΝΕΣ

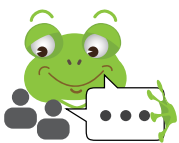
Ο τόπος, η χώρα, ο πλανήτης που ζω

Τι θα λέγατε να προσπαθήσετε να σχεδιάσετε έναν γεωμορφολογικό χάρτη της Ευρώπης, προσθέτοντας σημαντικά στοιχεία για εσάς;

Οι χώρες και οι πρωτεύουσες της Ευρώπης

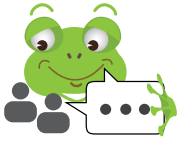
Ας συζητήσουμε:

- ▶ Γνωρίζετε τις χώρες της Ευρώπης; Μπορείτε να τις εντοπίσετε στον παρακάτω πολιτικό χάρτη και να τις κυκλώσετε;

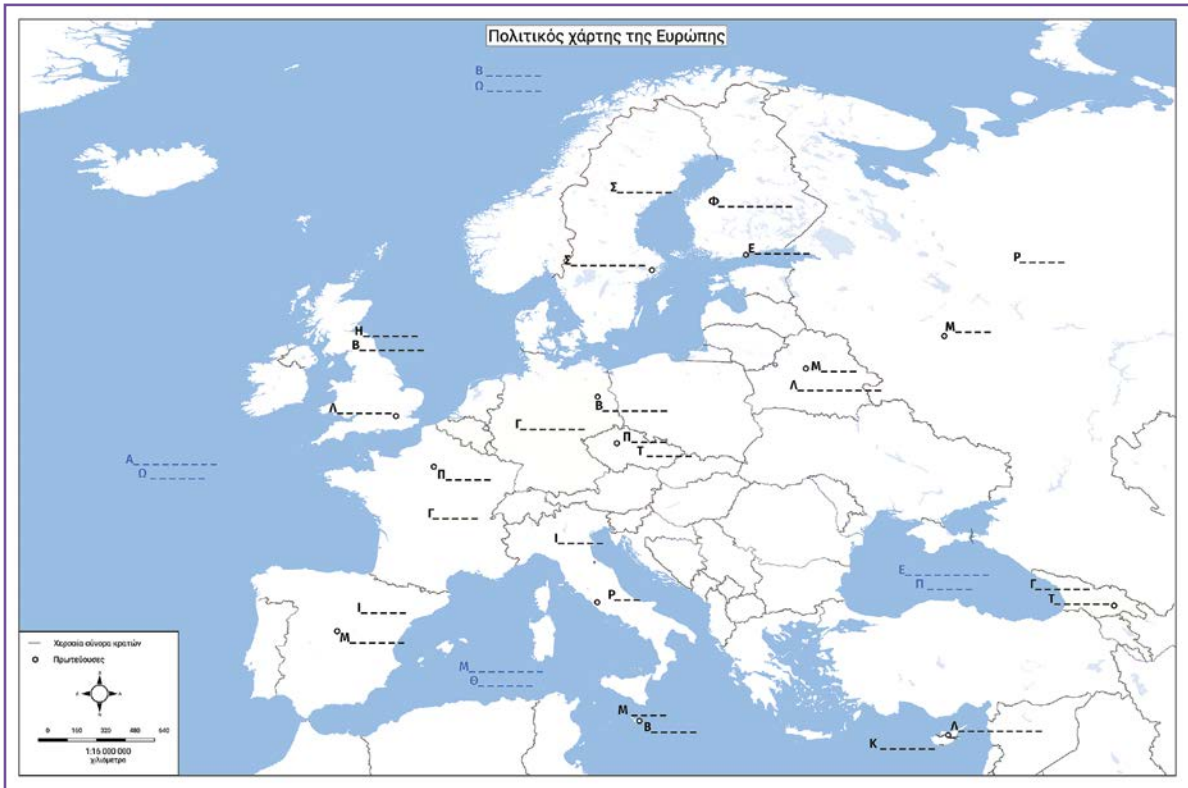
Δείτε μια μεγέθυνση του χάρτη στην εφαρμογή.

Ας συζητήσουμε:

- ▶ Γνωρίζετε κάποιες χώρες που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Με τη βοήθεια του δασκάλου ή της δασκάλας σας, να αποτυπώσετε ζωγραφίζοντας με το ίδιο χρώμα στον παρακάτω χάρτη τις χώρες που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις πρωτεύουσές τους. Μπορείτε να τις θυμηθείτε ανατρέχοντας στην πρώτη ενότητα.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Να εντοπίσετε στον έντυπο χάρτη σας ή με τη βοήθεια ψηφιακής εφαρμογής τις παρακάτω οροσειρές, ποτάμια, πεδιάδες και λίμνες. Γράψτε σε ποια χώρα ανήκουν.

ΟΡΟΣΕΙΡΑ	ΧΩΡΑ /ΧΩΡΕΣ
Πίνδος	
Άλπεις	

ΠΟΤΑΜΙ	ΧΩΡΑ /ΧΩΡΕΣ
Αλιάκμονας	
Δούναβης	

ΠΕΔΙΑΔΑ	ΧΩΡΑ /ΧΩΡΕΣ
Θεσσαλική	
Πάδου	

ΛΙΜΝΗ	ΧΩΡΑ /ΧΩΡΕΣ
Τριχωνίδα	
Γενεύης	

Αν έχετε την επιθυμία να μάθετε περισσότερα για την Ευρωπαϊκή Ένωση, μπορείτε να επισκεφθείτε την επίσημη ιστοσελίδα της.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Η ΕΥΡΩΠΗ

Κατασκευάσαμε

Γ..... χάρτη.
Π..... χάρτη με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εντοπίσαμε

Χώρες σε γεωμορφολογικό και πολιτικό χάρτη.
Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της Ευρώπης: ο....., π....., λ..... και πεδ.....

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

3

Αλλαγές στον ουρανό και στον πλανήτη Γη

Οι κινήσεις της Γης – το πλανητικό σύστημα

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, γνωρίζεις τον Βίνσεντ βαν Γκογκ;

Ναι! Είναι ένας πολύ γνωστός Ολλανδός ζωγράφος! Ο αγαπημένος μου πίνακάς του έχει τίτλο «Έναστρο Νύχτα» και τον ζωγράφισε το 1889.

Κι εμένα μου αρέσει πολύ αυτός ο πίνακας! Με παρακινεί να σκεφτώ σχετικά με τα ουράνια σώματα!

Ας ρωτήσουμε και την άποψη των παιδιών!

Παιδιά, τι βλέπετε; Τι σκέφτεστε για τα ουράνια σώματα; Τι αναρωτιέστε;

Ανακαλύψτε μια άλλη διάσταση του έργου, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Στόχοι μας είναι να...

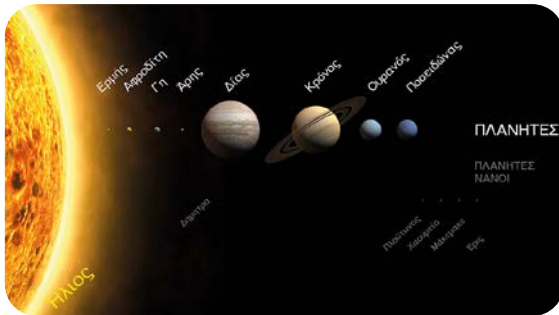

- ▶ διαπιστώσουμε ότι η Γη είναι ένας πλανήτης που περιφέρεται γύρω από τον Ήλιο, μαζί με άλλους πλανήτες και συγχρόνως περιστρέφεται γύρω από τον άξονά της,
- ▶ δημιουργήσουμε ένα μοντέλο με τις κινήσεις του Ήλιου, της Γης και της Σελήνης.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Παρατηρήστε τις εικόνες και προσπαθήστε να απαντήσετε. Μπορείτε να μετρήσετε τους πλανήτες; Πόσοι είναι; Μην μετρήσετε τη Σελήνη, γιατί η Σελήνη είναι δορυφόρος της Γης.

Ακολουθήστε τον σύνδεσμο και παρακολουθήστε μια παρουσίαση των εικόνων.

Με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας, μπορείτε να παρακολουθήσετε σχετικά βίντεο με το πλανητικό σύστημα και τις κινήσεις της Γης!

Μπορείτε εδώ να γράψετε τα ονόματα των πλανητών; .....

.....

.....

.....

.....

Ο Ήλιος, οι οκτώ πλανήτες και οι δορυφόροι των πλανητών σχηματίζουν το ..... μας Σύστημα. Ο Ήλιος είναι αστέρας, αυτόφωτο σώμα και η σημαντικότερη πηγή φωτός για τη Γη. Όλοι οι πλανήτες είναι ετερόφωτοι και παίρνουν φως και θερμότητα από τον Ήλιο.

Γνωρίζετε ποιες είναι οι κινήσεις της Γης; Η Γη κάνει δύο κινήσεις, μία γύρω από τον εαυτό της και ονομάζεται περιστροφή και μία γύρω από τον Ήλιο και ονομάζεται περιφορά. Μία πλήρης περιστροφή πραγματοποιείται σε ..... ώρες. Μία πλήρης περιφορά πραγματοποιείται σε ..... ημέρες και 6 ώρες.

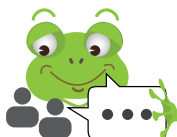
Γνωρίζετε ότι η Γη έχει έναν μόνο δορυφόρο, τη Σελήνη, αλλά υπάρχουν περίπου άλλοι 168 δορυφόροι;

Τι είναι ένας δορυφόρος; Είναι ένα φυσικό ουράνιο σώμα που κινείται γύρω από έναν πλανήτη.

Ετοιμαστείτε για ένα ταξίδι γνώσεων σχετικά με το ηλιακό σύστημα και τον πλανήτη Γη! Ανοίξτε την εφαρμογή, απαντήστε στις ερωτήσεις και ταξιδέψτε στο διάστημα!

Ας συζητήσουμε:

W Τι θα συνέβαινε αν ο άξονας της Γης ήταν κάθετος;

Ας δημιουργήσουμε το δικό μας ηλιακό σύστημα!

Συζητήστε στις ομάδες σας πώς θα μπορούσατε να κατασκευάσετε το ηλιακό σύστημα με απλά υλικά, όπως, για παράδειγμα, με πλαστελίνη, ή αν θα μπορούσατε να κάνετε μια παρουσίαση του ηλιακού συστήματος στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Συλλέξτε τα υλικά που χρειάζεστε, δημιουργήστε το δικό σας ηλιακό σύστημα και παρουσιάστε το στις υπόλοιπες ομάδες!

Ημέρα και νύχτα – Εναλλαγή των εποχών

Έχοντας ως αφορμή...

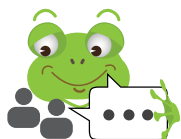
Δώστε έναν τίτλο σε καθέναν από τους παρακάτω πίνακες ζωγραφικής.

Παρατηρήστε προσεκτικά τα έργα τέχνης, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Ποια είναι η βασική πηγή φωτός σε καθέναν από τους παραπάνω πίνακες ζωγραφικής;
- ▶ Τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχε ο Ήλιος; Πώς θα φωτίζονταν;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ διαπιστώσουμε ότι τα μέρη της Γης που φωτίζονται από τον Ήλιο έχουν μέρα, ενώ εκείνα που δεν φωτίζονται έχουν νύχτα,
- ▶ διαπιστώσουμε ότι η εναλλαγή των εποχών σε έναν τόπο σχετίζεται με την περιφορά της Γης γύρω από τον Ήλιο,
- ▶ διαπιστώσουμε ότι διαφορετικά μέρη της Γης έχουν διαφορετικές εποχές.

Τι συμβαίνει σε κάποια περιοχή του άλλου ημισφαιρίου όταν στην Ελλάδα έχουμε ημέρα;

Παρατηρήστε τα δύο ημισφαίρια της Γης, ακολουθώντας τον παρακάτω σύνδεσμο.

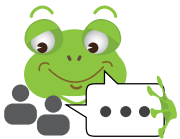

Τι θα λέγατε να αναπαραστήσετε την εναλλαγή ημέρας και νύχτας;

Ένας συμμαθητής ή μια συμμαθήτριά σας αναπαριστά τον Ήλιο κρατώντας έναν φακό. Στέκεται στο κέντρο του χώρου. Ένας άλλος συμμαθητής ή μια άλλη συμμαθήτριά σας αναπαριστά τη Γη, η οποία κινείται γύρω από τον εαυτό της και γύρω από τον Ήλιο. Παρατηρήστε ποιο μέρος της Γης φωτίζεται και τι συμβαίνει με τις περιοχές που βρίσκονται στο αντίθετο ημισφαίριο.

Πρέπει να θυμάστε ότι ο νοητός άξονας της Γης δεν είναι κάθετος, αλλά έχει μία κλίση.

Ας συζητήσουμε!

► Ποια εποχή προτιμάτε; Γιατί;

Φωτίστε με τον φακό την υδρόγειο σφαίρα της τάξης σας, όπως φαίνεται στην εικόνα. Τι συμβαίνει με την εναλλαγή των εποχών στον Βόρειο και Νότιο Πόλο της Γης, στην κεντρική Αμερική ή στην κεντρική Αφρική;

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

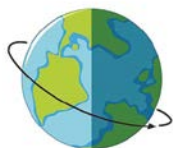
Ας παρατηρήσουμε την εναλλαγή ημέρας και νύχτας με ένα βίντεο, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ο τόπος, η χώρα, ο πλανήτης που ζω

Μπορείτε να σημειώσετε την πορεία των ακτίνων του Ήλιου στην παρακάτω εικόνα; Τι παρατηρείτε σχετικά με τον τρόπο που πέφτουν οι ακτίνες του Ήλιου στον Βόρειο Πόλο, στον Νότιο Πόλο και στον Ισημερινό;

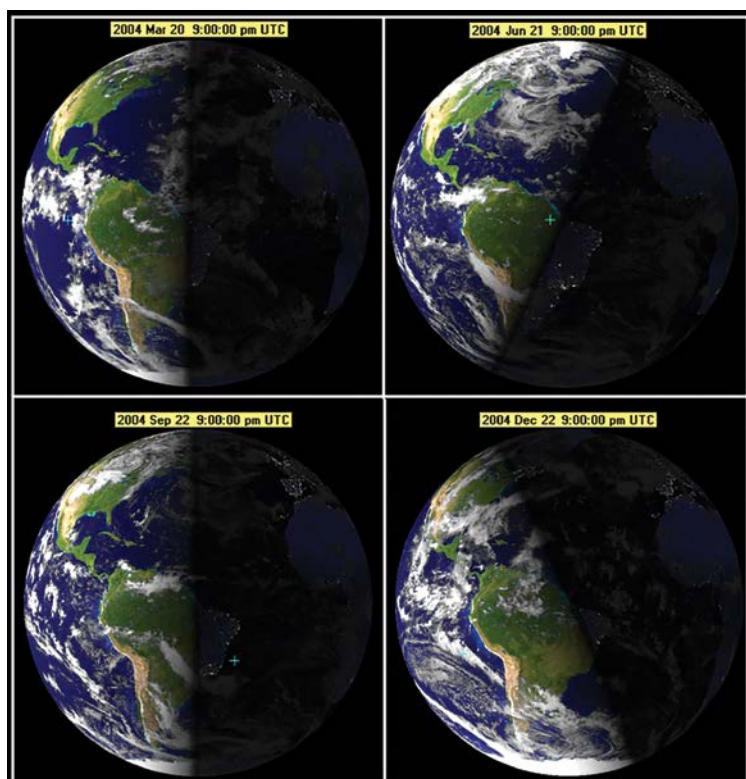
Ανοίξτε την εφαρμογή για να παρακολουθήσετε την παρουσίαση.

Ας συζητήσουμε!

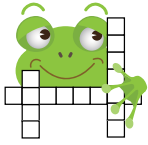
Στην παρακάτω εικόνα παρουσιάζεται ο τρόπος που πέφτει το ηλιακό φως στο ίδιο μέρος της Γης, την ίδια ώρα της ημέρας κατά τους μήνες Μάρτιο (20 Μαρτίου), Ιούνιο (21 Ιουνίου), Σεπτέμβριο (22 Σεπτεμβρίου) και Δεκέμβριο (22 Δεκεμβρίου).

- ▶ Τι παρατηρείτε σχετικά με το ηλιακό φως στη Γη, κατά τους μήνες Μάρτιο και Σεπτέμβριο;
- ▶ Πώς σχετίζεται, κατά τη γνώμη σας, το ηλιακό φως στη Γη με την εναλλαγή των εποχών;

Μπορείτε να μεγεθύνετε την εικόνα, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

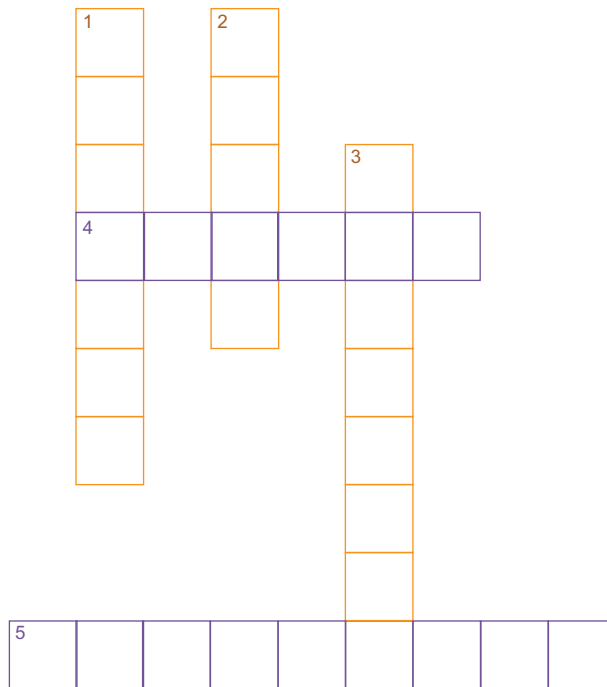
Προσπαθήστε να συμπληρώσετε το σταυρόλεξο:

Οριζόντια

4. Οι ..... οφείλονται στην κλίση που έχει η Γη, όταν περιφέρεται γύρω από τον Ήλιο.
5. Όταν στην Ελλάδα έχουμε χειμώνα, στην Αυστραλία έχουμε .....

Κάθετα

1. Ο νοητός άξονας της Γης δεν είναι .....
2. Τη Γη τη φωτίζει ο .....
3. Όταν η Γη γυρίζει γύρω από τον Ήλιο, ονομάζεται .....

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Πώς μπορείτε με ανακυκλώσιμα υλικά να κατασκευάσετε ένα κιόσκι στην αυλή του σχολείου, για να προστατεύεστε από τον ήλιο τους μήνες Μάιο, Ιούνιο και Σεπτέμβριο;

Χωριστείτε σε ομάδες και καταστρώστε ένα σχέδιο για την κατασκευή σκιασμένου χώρου. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει και έναν διαφορετικό τομέα.

Καλή επιτυχία!

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

**ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ
ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΠΛΑΝΗΤΗ ΜΑΣ**

Η Γη

Π..... γύρω από τον άξονα της.

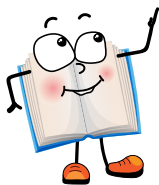
Π..... γύρω από τον Ήλιο.

Η ημέρα και η νύχτα εναλλάσσονται λόγω της ..... της Γης γύρω από τον ..... της.

Οι εποχές εναλλάσσονται λόγω της ..... της Γης γύρω από τον .....

Οι πλανήτες π..... γύρω από τον Ήλιο.

Ο Ήλιος είναι π..... φ.....

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε το τρίτο μέρος του πίνακα!

4 Ο καιρός, οι εποχές, το κλίμα στον πλανήτη μας

Έχοντας ως αφορμή...

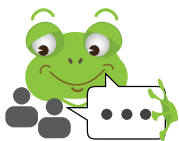
Τιμαρέτη, πάμε μια εκδρομή το Σάββατο στο βουνό με τα ποδήλατά μας;

Ναι, αλλά, πρώτα, να δούμε τι καιρό θα κάνει!

Μην ανησυχείς! Έχω ενημερωθεί για τον καιρό της επόμενης εβδομάδας από μια ιστοσελίδα πρόγνωσης του καιρού!

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Τι καιρό θα κάνει το Σάββατο;
- ▶ Πώς μπορούμε να ενημερωθούμε για τον καιρό της επόμενης εβδομάδας;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ συλλέξουμε δεδομένα για την πρόγνωση του καιρού μιας εβδομάδας, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας και της Ευρώπης,
- ▶ εντοπίσουμε τις διαφορές σχετικά με τον καιρό σε αυτές τις περιοχές και να βγάλουμε συμπεράσματα σχετικά με τις καιρικές συνθήκες,
- ▶ διαπιστώσουμε τις κλιματολογικές συνθήκες, σε διάφορες χώρες της Ευρώπης, και να περιγράψουμε τις διαφορές,
- ▶ περιγράψουμε την προετοιμασία ενός ταξιδιού σε μια χώρα της Ευρώπης και να αναφέρουμε όλους τους παράγοντες που θα λάβουμε υπόψη γι' αυτό το ταξίδι.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

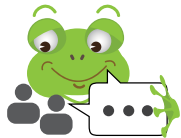
Δελτίο καιρού 20/2

Στην Αττική αναμένονται τοπικές νεφώσεις κατά διαστήματα. Οι άνεμοι θα πνέουν από βορειοδυτικές διευθύνσεις, 2 έως 4 μποφόρ, και από το πρωί έως το απόγευμα, πρόσκαιρα, 3 έως 5 μποφόρ. Η θερμοκρασία στο κέντρο των Αθηνών θα κυμανθεί από 10 έως 18 βαθμούς Κελσίου.

Στον νομό Θεσσαλονίκης αναμένονται τοπικές νεφώσεις κατά διαστήματα. Οι άνεμοι θα πνέουν από βορειοδυτικές διευθύνσεις, 2 έως 4 μποφόρ. Η θερμοκρασία στο κέντρο της Θεσσαλονίκης θα κυμανθεί από 7 έως 16 βαθμούς Κελσίου.

Πηγή: meteo.gr

ΠΡΟΓΝΩΣΗ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΩΝ			
ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΕΣ	↓	ΥΨΗΛΟΤΕΡΕΣ	↑
ΜΕΤΣΟΒΟ	4°C	ΣΑΜΟΣ	14°C
ΝΕΥΡΟΚΟΠΙ	4°C	ΙΟΣ	14°C
ΑΝΩΓΕΙΑ	4°C	ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ	14°C
ΔΩΔΩΝΗ	4°C	ΗΡΑΚΛΕΙΑ - ΣΧΟΙΝΟΥΣΑ	14°C
ΠΡΑΜΑΝΤΑ	4°C	ΑΝΑΦΗ	14°C

Ας συζητήσουμε!

Αφού διαβάσετε το δελτίο καιρού, σκεφτείτε: Σε ποιες περιοχές αναφέρεται; Σε ποια περιοχή από τις δύο η θερμοκρασία θα είναι υψηλότερη; Τι μας ενδιαφέρει αυτό σε σχέση με την καθημερινότητά μας; Ποιοι ασχολούνται με την πρόγνωση του καιρού;

Τι είναι, λοιπόν, η πρόγνωση του καιρού; Είναι η πρόβλεψη των αλλαγών του καιρού με βάση μετεωρολογικές μετρήσεις σε μια περιοχή.

Τι είναι καιρός; Οι συνθήκες (ζέστη, κρύο, βροχή, χιόνι, άνεμοι, υγρασία κ.λπ.) και οι συνδυασμοί τους, που εμφανίζονται σε μια συγκεκριμένη στιγμή σε έναν τόπο (για λίγες ημέρες).

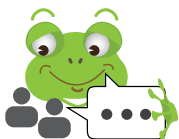
Παρατηρήστε με τις ομάδες σας την πρόγνωση του καιρού ενός έτους για καθεμιά από τις παρακάτω περιοχές. Κρατάμε σημειώσεις στον παρακάτω πίνακα.

Ιωάννινα, Ο καιρός στο παρελθόν										Αμοργός, Ιστορικά δεδομένα καιρού																			
Προηγούμενος μήνας					Απριλίου 2024					Επόμενος μήνας					Προηγούμενη ημέρα					Κυριακή, 7 Απριλίου 2024					επόμενη ημέρα				
Μετεωρολογικός σταθμός: Ιωάννινα (Αεροδρόμιο) στα 4.0km από Ιωάννινα Θέση σταθμού: Lat 39.700 Lon 20.817 Elevation 483m																													
Ημερομηνία	Ημέρησια ελάχιστη θερμοκρασία	Ημέρησια μέγιστη θερμοκρασία	Μέγιστος σταθερός άνεμος	Μέγιστη ραπή ανέμου	Συνολικός ημερήσιος υετός	Ύψος χιονιά	Πίεση	Εκκένδισ	Περιγραφή	Ώρα	Θερμοκρασία	Σχετική Θερμοκρασία	Άνεμος	Ριπή Ανέμου	Σχ. Υγρασία	Σημείο Δρόσου	Πίεση	Εκκένδισ	Παράραφή	Αετομέρες									
1/4/2024	14°C	24°C	3 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	08:50	20°C	20°C	Μεταβλητού στα 2 Bf	N/A	46%	8°C	1015,0mb		Αίθριος										
2/4/2024	5°C	16°C	2 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	09:50	21°C	21°C	Νηνεμία	N/A	50%	10°C	1014,0mb		Αίθριος										
3/4/2024	2°C	8°C	1 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	10:50	21°C	21°C	Μεταβλητοί στα 1 Bf	N/A	53%	11°C	1014,0mb		Αίθριος										
4/4/2024	1°C	22°C	3 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	11:20	21°C	21°C		2 Bf	53%	11°C	1014,0mb		Αίθριος										
5/4/2024	1°C	24°C	3 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	17:20	20°C	20°C		4 Bf	69%	14°C	1013,0mb		Λίγα σύννεφα										
6/4/2024	4°C	25°C	3 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναφέρθηκαν φαινόμενα	17:50	20°C	20°C		4 Bf	73%	15°C	1013,0mb		Λίγα σύννεφα										
										18:50	19°C	19°C		4 Bf	73%	14°C	1013,0mb		Λίγα σύννεφα										

Ρέικιαβικ, Ο καιρός στο παρελθόν									
« Προηγούμενος μήνας		Απρίλιος 2024		Επόμενος μήνας »					
Μετεωρολογικός σταθμός: REYKJAVIK στα 0,4km από Ρέικιαβικ Θέση σταθμού: Lat 64.132 Lon -21.900 Elevation 61m									
Ημερομηνία	Ημερήσια ελάχιστη θερμοκρασία	Ημερήσια μέγιστη θερμοκρασία	Μέγιστος σποδερός άνεμος	Μέγιστη ριπή ανέμου	Συνολικός ημερήσιος υετός	Υψος χιονού	Πίση	Εκκένδρα	Περιγραφή
1/4/2024	-5°C	-1°C	5 Bf	7 Bf	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
2/4/2024	-4°C	1°C	4 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
3/4/2024	-2°C	1°C	4 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
4/4/2024	1°C	4°C	4 Bf	5 Bf	N/A	N/A	1014,0mb	☁	Χιονόπτωση Βροχή
5/4/2024	0°C	6°C	4 Bf	N/A	N/A	N/A	1011,7mb	☁	Βροχή
6/4/2024	-5°C	4°C	5 Bf	N/A	0mm	N/A	1003,9mb		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα

Munich, Ο καιρός στο παρελθόν									
« Προηγούμενος μήνας		Απρίλιος 2024		Επόμενος μήνας »					
Μετεωρολογικός σταθμός: OBERPFAFFENHOFEN στα 22,5km από Munich Θέση σταθμού: Lat 48.083 Lon 11.283 Elevation 553m									
Ημερομηνία	Ημερήσια ελάχιστη θερμοκρασία	Ημερήσια μέγιστη θερμοκρασία	Μέγιστος σποδερός άνεμος	Μέγιστη ριπή ανέμου	Συνολικός ημερήσιος υετός	Υψος χιονού	Πίση	Εκκένδρα	Περιγραφή
1/4/2024	7°C	8°C	4 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
2/4/2024	3°C	7°C	4 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
3/4/2024	1°C	6°C	2 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
4/4/2024	10°C	16°C	5 Bf	7 Bf	N/A	N/A	N/A	☁	Βροχή
5/4/2024	9°C	23°C	4 Bf	5 Bf	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα
6/4/2024	10°C	26°C	3 Bf	N/A	0mm	N/A	N/A		Δεν αναβρίθκων φαινόμενα

	Ιωάννινα	Αμοργός	Ρέικιαβικ	Μόναχο
Εβδομαδιαία μέγιστη θερμοκρασία				
Εβδομαδιαία ελάχιστη θερμοκρασία				

Ας συζητήσουμε!

► Τι σκέφτεστε για τις κλιματολογικές συνθήκες σε αυτές τις περιοχές;

Ας δούμε χαρακτηριστικές φωτογραφίες από τα Ιωάννινα, την Αμοργό, την Ισλανδία και τη Γερμανία!

Ιωάννινα, Ελλάδα

Αμοργός, Ελλάδα

Στόκνες, Ισλανδία

Μόναχο, Γερμανία

Ανοίξτε την εφαρμογή!

Ο τόπος, η χώρα, ο πλανήτης που ζω

Οι επιστήμονες παρατηρούν για πολλά χρόνια τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε μία περιοχή. Παρατηρούν ότι αλλάζουν από εποχή σε εποχή. Διαπιστώνουν από τις μετρήσεις και τις παρατηρήσεις τους ότι οι αλλαγές των καιρικών συνθηκών είναι πολύ μικρές. Επομένως, οι καιρικές αυτές συνθήκες αποτελούν το κλίμα της συγκεκριμένης περιοχής.

Τι είναι κλίμα; Κλίμα είναι οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο για μεγάλο χρονικό διάστημα και επαναλαμβάνονται για πολλά χρόνια χωρίς να αλλάζουν.

Να γράψετε με την ομάδα σας τις σκέψεις σας σχετικά με τις κλιματολογικές διαφορές των παραπάνω περιοχών.

Κλιματολογικές διαφορές:

.....

.....

Γνωρίζετε ότι κάποιοι παράγοντες επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής, όπως το ανάγλυφο τους εδάφους, το υψόμετρο από την επιφάνεια της θάλασσας, το γεωγραφικό πλάτος κ.ά.;

Γνωρίζετε ότι η επιστήμη η οποία μελετά τον καιρό είναι η Μετεωρολογία, ενώ η επιστήμη που μελετά το κλίμα είναι η Κλιματολογία (Μετεωρολογία και Γεωγραφία);

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Θα πηγαίνατε ένα ταξίδι σε κάποια χώρα της Ευρώπης; Προετοιμαστείτε κατάλληλα με την ομάδα σας!

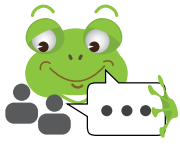
Συζητήστε και αποφασίστε ποια χώρα της Ευρώπης θα θέλατε να επισκεφτείτε. Ετοιμάστε μια λίστα με το τι χρειάζεται να κάνετε προκειμένου να προετοιμαστείτε κατάλληλα για το ταξίδι σας! Παρουσιάστε τη λίστα σας στις άλλες ομάδες.

Η λίστα μας:

1. ....
2. ....
3. ....

4. ....
5. ....
6. ....

Ας συζητήσουμε με όλη την τάξη!

- ▶ Υπάρχουν ομοιότητες ή διαφορές στις λίστες των ομάδων;
- ▶ Θα ήθελε κάποια ομάδα να συμπληρώσει κάτι ακόμα στη δική της λίστα;

Προσπαθήστε να βρείτε τις κρυμμένες λέξεις.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Καιρικές συνθήκες: ά.....,
β....., χ....., υ.....

Ετοιμασίες για ένα ταξίδι. Τι θα λάβουμε υπόψη μας;

.....

.....

.....

.....

**Ο ΚΑΙΡΟΣ, ΟΙ ΕΠΟΧΕΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΟΝ
ΠΛΑΗΤΗ ΜΑΣ**

Οι συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο για μεγάλο χρονικό διάστημα και επαναλαμβάνονται αποτελούν το ..... του.

Οι συνθήκες που εμφανίζονται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα σε έναν τόπο αποτελούν τον .....
Η πρόγνωση του καιρού είναι η πρόβλεψη των αλλαγών του ..... και γίνεται με βάση τις μ..... μετρήσεις.

Συχαρητήρια! Εμφανίσατε το προτελευταίο μέρος του πίνακα!

5

Φυσικοί κίνδυνοι στον πλανήτη μας – Περιβαλλοντικά προβλήματα στον πλανήτη μας

Φυσικοί κίνδυνοι

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, έμαθες για τις καταστροφές που προκάλεσε ο σεισμός που έγινε την προηγούμενη εβδομάδα;

Ναι, και σκέφτηκα πόσο δύσκολο είναι, μερικές φορές, ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει τους φυσικούς κινδύνους.

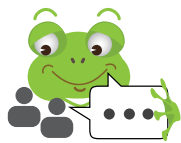

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ διεξάγουμε ομαδικά μια έρευνα στο διαδίκτυο για δεδομένα που αφορούν φυσικούς κινδύνους και να γράψουμε ένα κείμενο με τα κύρια χαρακτηριστικά τους,
- ▶ ερευνήσουμε τις ανθρώπινες δραστηριότητες, οι οποίες έχουν θετικές και αρνητικές επιδράσεις στον πλανήτη,
- ▶ ερευνήσουμε σε ομάδες συγκεκριμένα προβλήματα που προκύπτουν από τις αρνητικές επιδράσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στον πλανήτη Γη.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Παιδιά, γνωρίζετε κάποιους φυσικούς κινδύνους;
- ▶ Παρατηρήστε τις εικόνες με τους φυσικούς κινδύνους!

Ανοίξτε την εφαρμογή και γράψτε κάτω από κάθε εικόνα τον φυσικό κίνδυνο που παρουσιάζει.

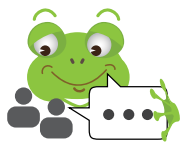
Με μια ματιά

Δείτε έναν εννοιολογικό χάρτη σχετικά με τους φυσικούς κινδύνους, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ας συζητήσουμε!

Παρατηρήστε τις εικόνες και σκεφτείτε ποιες από τις παρακάτω ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν θετικές επιδράσεις στον πλανήτη και ποιες αρνητικές.

Γράψτε κάτω από κάθε εικόνα την ανθρώπινη δραστηριότητα που παρουσιάζει.

Ανοίξτε την εφαρμογή.

Γνωρίζετε ότι η κλιματική αλλαγή είναι μια σημαντική και μεγάλης διάρκειας αλλαγή στο κλίμα της Γης και την εξέλιξη του καιρού;

Σύμφωνα με τη WWF (διεθνής περιβαλλοντική οργάνωση), «η κλιματική αλλαγή οφείλεται στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, δηλαδή την καύση ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και τις μεταφορές, την κτηνοτροφία και την καταστροφή των φυσικών οικοσυστημάτων (δάση, ωκεανοί)».

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε σε ομάδες!

Επιλέξτε με την ομάδα σας έναν από τους φυσικούς κινδύνους που παρουσιάζονται στο βιβλίο και δημιουργήστε μια εργασία για να την παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες. Μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες στο διαδίκτυο, εικόνες, βίντεο και ό,τι άλλο θεωρείτε απαραίτητο για να είναι ολοκληρωμένη η εργασία σας!

Καλή επιτυχία!

Ας εργαστούμε σε ομάδες!

Ερευνήστε με την ομάδα σας συγκεκριμένα προβλήματα που προκύπτουν από τις αρνητικές επιδράσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στον πλανήτη μας (ρύπανση της ατμόσφαιρας, μόλυνση των θαλασσών, κλιματική αλλαγή - κρίση). Συλλέξτε πληροφορίες σχετικά, και περιγράψτε τα χαρακτηριστικά τους, τις αιτίες δημιουργίας τους, τις επιπτώσεις τους στον πλανήτη καθώς και τρόπους αντιμετώπισης του κάθε προβλήματος. Μπορείτε να δημιουργήσετε μια εργασία για να την παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες.

Καλή επιτυχία!

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

**ΦΥΣΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΟΝ
ΠΛΑΝΗΤΗ ΜΑΣ**

Ανθρώπινες δραστηριότητες:

Θετικές επιδράσεις δ.....,
α.....

Αρνητικές επιδράσεις ρ..... θαλασσών
και ατμόσφαιρας κ..... αλλαγή

Φυσικοί κίνδυνοι:

σ....., η.....,
τ....., κ....., ισχυρές
κ.....

**Μπράβο σας! Ολοκληρώσατε την ενότητα
"Ο τόπος, η χώρα, ο πλανήτης που ζω"!**

**Εμφανίστηκε η εικόνα της Ακρόπολης την κλασική εποχή
από τον Γερμανό ζωγράφο Λέο φον Κλέντσε (1846)!**

Παρατηρήστε τον πίνακα με λεπτομέρεια,
ανοίγοντας την εφαρμογή.

**Αναγνωρίζετε το μέρος που παρουσιάζει ο καλλιτέχνης;
Τι σκέφτεστε για τις αλλαγές στον πλανήτη που ζούμε με την πάροδο του χρόνου;**

Δώστε κι εσείς ένα τίτλο.....

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα σας θα σας πουν τον τίτλο του συγκεκριμένου έργου!

Διαβάστε περισσότερα σχετικά με τον Λέο
φον Κλέντσε, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Γεια σας, παιδιά! Σε αυτή την ενότητα θα μάθουμε για...

- ✓ την έννοια του οικοσυστήματος,
- ✓ τους βιοτικούς και αβιοτικούς παράγοντες,
- ✓ τον βιότοπο,
- ✓ τους αποικοδομητές,
- ✓ τους τρόπους προσαρμογής των οργανισμών στο περιβάλλον,
- ✓ τις τροφικές αλυσίδες,
- ✓ τη σημασία της υγιεινής διατροφής και της σωματικής άσκησης,
- ✓ τα ζώα και τα φυτά του πλανήτη,
- ✓ την έννοια της βιοποικιλότητας,
- ✓ αρνητικές επιδράσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον,
- ✓ τα απειλούμενα φυτά και ζώα,
- ✓ τις ωφέλιμες ενέργειες του ανθρώπου στο περιβάλλον.

Το γλωσσάρι της ενότητας
«Ζωή και Οικοσυστήματα»

1 Οικοσυστήματα

Οικοσύστημα – Βιοτικοί και αβιοτικοί παράγοντες – Βιότοπος – Αποικοδόμηση

Έχοντας ως αφορμή...

Γεια σου, Φιλόξενε! Δες αυτόν τον όμορφο πίνακα του Πολ Σινιάκ! Μου δίνει την αίσθηση ότι όλα τα στοιχεία του είναι ζωντανά!

Ναι, Τιμαρέτη, είναι πολύ ωραίος πίνακας! Λέγεται «Στην εποχή της αρμονίας». Εγώ όμως βλέπω στον πίνακα και πολλά στοιχεία που δεν έχουν ζωή!

Παρατηρήστε προσεκτικά τον πίνακα και συμπληρώστε τα στοιχεία που βλέπετε! Εσάς, παιδιά, σας αρέσει;

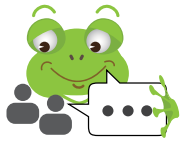

Στοιχεία που έχουν ζωή

Στοιχεία που δεν έχουν ζωή

Μπορείτε να μεγεθύνετε το έργο, ακολουθώντας τον σύνδεσμο.

Ας συζητήσουμε:

Τι σκέφτεστε για τη συνύπαρξη των στοιχείων που γράψατε στον παραπάνω πίνακα;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ ορίσουμε το οικοσύστημα ως ένα σύστημα βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων,
- ▶ διακρίνουμε βιοτικά και αβιοτικά στοιχεία ενός βιότοπου (σχολικός κήπος, λιμνούλα, δάσος),
- ▶ αναγνωρίζουμε τη σημασία της αποικοδόμησης σε έναν βιότοπο.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Γνωρίζετε κάποιο μέρος ή μέρη που να συνδυάζουν στοιχεία που έχουν ζωή και στοιχεία που δεν έχουν ζωή;

Προσπαθήστε να τα γράψετε παρακάτω:

.....

.....

.....

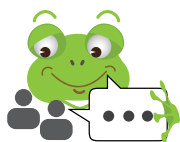
.....

Με μια ματιά

Φυτά, ζώα και άλλοι οργανισμοί και παράγοντες, όπως ο καιρός ή το τοπίο, «συνεργάζονται» σε μία γεωγραφική περιοχή για να σχηματίσουν ένα «περίβλημα» ζωής. Όλα αυτά μαζί αποτελούν ένα **οικοσύστημα**. Τα οικοσυστήματα περιέχουν βιοτικούς και αβιοτικούς παράγοντες.

Οι **βιοτικοί παράγοντες** περιλαμβάνουν φυτά, ζώα και άλλους οργανισμούς. Οι **αβιοτικοί παράγοντες** περιλαμβάνουν τα πετρώματα, τη θερμοκρασία και την υγρασία.

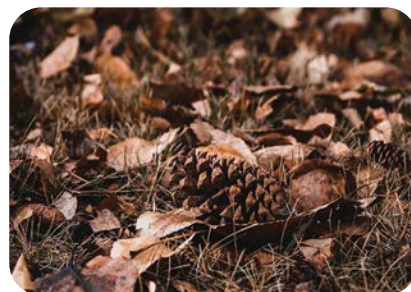

Ας συζητήσουμε για τους αποικοδομητές!

Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες, ακολουθώντας την εφαρμογή.

Τι βλέπετε; Τι πιστεύετε ότι θα συμβεί στα φύλλα, στο φτερό και στους καρπούς μετά από πολύ καιρό;

Με μια ματιά

Βιότοπος είναι η περιοχή στην οποία ζουν, συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν ένα ή περισσότερα είδη φυτών και ζώων (π.χ. λίμνη). Οι περιβαλλοντικές συνθήκες, όπως το κλίμα, η θερμοκρασία, το έδαφος κ.λπ. (αβιοτικοί παράγοντες), που επικρατούν στον βιότοπο δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για τη ζωή αυτών των ειδών (φυτών και των ζώων).

Σημαντικό ρόλο σε έναν βιότοπο παίζουν οι **αποικοδομητές**, δηλαδή βακτήρια του εδάφους και μύκητες που τρέφονται με πεσμένα φύλλα, καρπούς, τρίχες, τμήματα νεκρών οργανισμών κ.λπ., τα οποία αποσυνθέτουν. Στη συνέχεια, η ύλη που προκύπτει από την αποικοδόμηση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ξανά από τα φυτά.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Παρατηρήστε την παρακάτω εικόνα και προσπαθήστε να περιγράψετε ένα οικοσύστημα με τους βιοτικούς και αβιοτικούς παράγοντες.

Δείτε περισσότερες λεπτομέρειες, ανοίγοντας την εφαρμογή.

.....

.....

.....

.....

.....

Μπορείτε να αναφέρετε οικοσυστήματα τα οποία είναι γύρω σας, δίπλα σας και πρέπει να τα φροντίζετε;

.....

.....

.....

.....

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε το σταυρόλεξο σχετικά με τα οικοσυστήματα.

Ας μάθουμε λίγα περισσότερα για τα Οικοσυστήματα! Απαντήστε στις ερωτήσεις!

Προσαρμογή ζωντανών οργανισμών στο περιβάλλον τους – Τροφικές αλυσίδες

Έχοντας ως αφορμή...

Τι κάνει το σκυλάκι σου, Τιμαρέτη;

Καλά είναι! Προσαρμόζεται σιγά σιγά στο νέο του περιβάλλον!

Εμένα ο κάκτος μου ακόμα να προσαρμοστεί στη ζέστη του σπιτιού μας!

Μην ανησυχείς! Θα βρει τρόπο να επιβιώσει! Θυμάμαι ότι στο σχολείο διαβάσαμε την «Ανεμώνη», ένα ποίημα του Γεώργιου Βιζυηνού.

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ ανακαλύψουμε τρόπους προσαρμογής των οργανισμών στο περιβάλλον,
- ▶ εντοπίσουμε τις σχέσεις των οργανισμών σε τροφικές αλυσίδες ενός βιότοπου.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Παιδιά, εσείς γνωρίζετε αυτό το ποίημα; Ας το διαβάσουμε και ας συζητήσουμε!

“Ενας βράχος στα βουνά
συλλογιέται μοναχός του.
“Ενα ρυάκι που περνά
κάπι τραγουδάει εμπρός του.
Μιά άνεμώνη, που άνθει
είς τόν βράχο στηριγμένη,
νά νοήση προσπαθεί
τό τραγουδι τί σημαίνει.
Κι’ όλο σκύφτει πιό πολύ,
και ξεχνά τὸ στήριγμά της:

Τί τραγουδι νὰ λαλή
ὁ τρεχάμενος διαβάτης;
Τραγουδεῖ γιὰ μιὰ ἀγκαλιά,
που με πόθον ἀνοιγμένη,
στην χρυσὴν ἀκρογιαλιὰ
μέρα νύχτα τὸν προσμένει.
— Ἄχ, κι’ ἄς ἤμουν, λέγ’, ἐγὼ
ἴκεινη που θὰ τ’ ἀγκαλιάσῃ! —
Καὶ τὸ ρεῦμα τὸ γοργὸ
σκύβ’ ἢ λουλουδιὰ νὰ φθάσῃ.

Μά, σὰν ἔσκιβ’ ἔτσι δά,
τὸ νερὸ με τὴν ὄρμή του
τὰ φυλλάκια της μαδᾶ,
τὰ κατραकुλᾶ μαζί του!
Τώρα στέκει μαδητή,
στέκει στέλεχος μονάχο!—
Διατί, ἄχ! διατί
ξεστηρίχθηκ’ ἀπ’ τὸν βράχο!

Γεώργιος Βιζυηνός,
«Ἡ ανεμώνη»

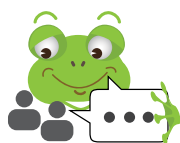
- ▶ Τι συνέβη στην ανεμώνη;
- ▶ Τι θα μπορούσε να κάνει η ανεμώνη προκειμένου να επιβιώσει;

Με μια ματιά

Προσαρμογή των οργανισμών στο περιβάλλον τους

Τα ζώα, προκειμένου να επιβιώσουν, βρίσκουν τρόπους για να προσαρμόζονται στο περιβάλλον τους. Για παράδειγμα, τα αποδημητικά πουλιά, όπως τα χελιδόνια, μεταναστεύουν τον χειμώνα σε πιο θερμές χώρες και επιστρέφουν την άνοιξη. Μερικά ζώα, όπως οι σκαντζόχοιροι, πέφτουν σε χειμερία νάρκη. Κάποια άλλα προσαρμόζουν το χρώμα τους στο χρώμα του περιβάλλοντός τους, όπως ο χαμαιλέοντας. Προκειμένου να προστατευτούν από τους εχθρούς τους, κάποια ζώα δημιουργούν αγέλες, άλλα αναπτύσσουν μεγάλες ταχύτητες, άλλα κλείνονται στο καβούκι τους κ.λπ. Όμως και τα φυτά βρίσκουν τρόπους να προσαρμοστούν στο περιβάλλον τους. Για παράδειγμα, οι κάκτοι διατηρούν νερό στον βλαστό τους. Άλλα φυτά έχουν αγκάθια για να μην μπορούν τα ζώα να τα τρώνε και άλλα προκαλούν ερεθισμό στο δέρμα όταν τα αγγίζουμε, όπως η τσουκνίδα.

Ας συζητήσουμε:

Γνωρίζετε άλλους τρόπους με τους οποίους οι ζωντανοί οργανισμοί προσαρμόζονται στο περιβάλλον που ζουν;

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες!

- ▶ Τι παρατηρείτε; Να περιγράψετε ποιος οργανισμός τρώει ποιον.

.....

.....

.....

.....

.....

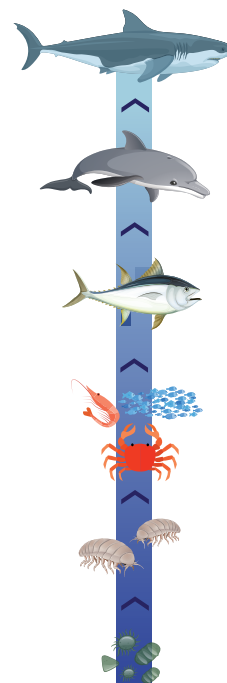
.....

.....

.....

.....

.....

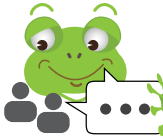

Με μια ματιά

Τροφική αλυσίδα

Σε ένα οικοσύστημα κάθε οργανισμός αποτελεί τροφή για κάποιον άλλον ή για κάποιους άλλους. Τοποθετώντας τους οργανισμούς σε μια σειρά, ανάλογα με το ποιος αποτελεί τροφή για τον επόμενο, σχηματίζουμε μια αλυσίδα, την οποία ονομάζουμε τροφική αλυσίδα.

Ας συζητήσουμε:

Μπορείτε να αναφέρετε δικές σας τροφικές αλυσίδες;

Παρατηρήστε την παρακάτω εικόνα. Σημειώστε ενδεχόμενες τροφικές αλυσίδες που θα μπορούσαν να δημιουργηθούν στον συγκεκριμένο βιότοπο.

Μπορείτε να μεγεθύνετε την εικόνα, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Συμπληρώστε τον εννοιολογικό χάρτη ενός οικοσυστήματος.

Αβιοτικοί παράγοντες:

.....

.....

.....

.....

Βιοτικοί παράγοντες:

.....

.....

.....

.....

Τροφικές αλυσίδες του οικοσυστήματος:

.....

.....

.....

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε το σταυρόλεξο, με ζώα και φυτά που προσαρμόζονται στο περιβάλλον.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Τοποθετώντας τους οργανισμούς σε μια σειρά, ανάλογα με το ποιος αποτελεί τροφή για τον επόμενο, σχηματίζουμε τ..... α.....

Η περιοχή στην οποία ζουν, συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν ένα ή περισσότερα είδη φυτών και ζώων ονομάζεται .....

ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Σημαντικό ρόλο σε έναν βιότοπο παίζουν οι απ.....

Τα ζώα προσαρμόζονται στο περιβάλλον που ζουν, για παράδειγμα: τα χελιδόνια ....., οι σκαντζόχοιροι πέφτουν σε χ..... ν.....

Περιέχουν:

β..... παράγοντες, δηλαδή ζ....., φ..... και άλλους οργανισμούς, α..... παράγοντες, όπως π....., θ..... και υ.....

Τα φυτά προσαρμόζονται και αυτά στο περιβάλλον που ζουν, για παράδειγμα: οι τσουκνίδες ..... οι κάκτοι .....

Συχαρητήρια! Εμφανίσατε το πρώτο μέρος του πίνακα!

2 Υγιεινή διατροφή – Υγιεινή άσκηση Διατροφή

Έχοντας ως αφορμή...

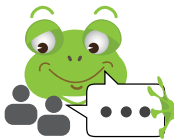
Φιλόξενη, ποιο είναι το αγαπημένο σου φαγητό;

Μου αρέσουν πολλά φαγητά! Δεν μπορώ να διαλέξω!
Μου αρέσουν όμως και τα γλυκά φρούτα!

Εμένα μου αρέσουν τα γλυκά! Εσάς, παιδιά, ποιο είναι
το αγαπημένο σας φαγητό;

Ας συζητήσουμε:

- ▶ Γιατί τρώμε;
- ▶ Σε τι μας βοηθούν οι τροφές;
- ▶ Αρκεί μια πολύ καλή διατροφή για να είμαστε υγιείς;

Στόχος μας είναι να...

- ▶ αναγνωρίζουμε τη σημασία διατροφής, ύπνου, υγιεινής, άσκησης και κοινωνικών σχέσεων στην καλή υγεία του ανθρώπου.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Πόσο συχνά τρώω...	Καθημερινά ή σχεδόν καθημερινά	1 φορά την εβδομάδα	2 φορές την εβδομάδα	3 φορές την εβδομάδα	4 φορές την εβδομάδα	5 φορές την εβδομάδα	Ποτέ
Φρούτα							
Λαχανικά							
Κρέας - κοτόπουλο							
Ψάρι							
Γαλακτοκομικά							
Γλυκά - αλμυρά σνακ							
Αναψυκτικά							

Με βάση τον πίνακα που συμπληρώσατε, πιστεύετε ότι η διατροφή σας είναι ισορροπημένη; Γιατί;

Παιδιά, γνωρίζετε τις ομάδες τροφίμων;

Με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας να γράψετε κάτω από κάθε εικόνα την αντίστοιχη ομάδα τροφίμων.

Πόσο συχνά όμως θα πρέπει να καταναλώνουμε τροφές από τις ομάδες τροφίμων, ώστε η διατροφή μας να είναι ισορροπημένη;

Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα.

ΟΜΑΔΕΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ	ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ	ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ	ΣΠΑΝΙΑ
Ομάδα γάλακτος			
Ομάδα λαχανικών			
Ομάδα φρούτων			
Ομάδα ψωμιού - δημητριακών			
Ομάδα κρέατος			
Ομάδα λιπών: λάδι, ξηροί καρποί			
Ομάδα λιπών: γλυκά, αλμυρά σνακ κ.λπ.			

Ομάδες τροφίμων και συχνότητα κατανάλωσής τους.

Με μια ματιά

Ποιες είναι οι ομάδες τροφίμων;

Ομάδα γάλακτος: Καθημερινά, 3 μερίδες/ημέρα

Ομάδα λαχανικών: Καθημερινά, 2 λαχανικά/ημέρα

Ομάδα φρούτων: Καθημερινά, 3 φρούτα/ημέρα

Ομάδα ψωμιού - δημητριακών:

Καθημερινά: ψωμί και δημητριακά ολικής αλέσεως

Εβδομαδιαία: λευκό ψωμί, ζυμαρικά, ρύζι, πατάτες

Ομάδα κρέατος: Εβδομαδιαία

Ομάδα λιπών:

Καθημερινά: Ελαιόλαδο, ξηροί καρποί (σε μικρή ποσότητα)

Σπάνια: Γλυκά, αλμυρά σνακ, σφολιάτες κ.λπ.

Θυμόμαστε:

Πίνουμε καθημερινά νερό!!!

Όσπρια και λαδερά

Μαύρη σοκολάτα, μαργαρίνη, μπισκότα ολικής αλέσεως

Χύμοι τύπου νέκταρ

Μαρμελάδες, κομπόστες, γλυκά του κουταλιού

Εβδομαδιαία κατανάλωση

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Ας θυμηθούμε όλα όσα είπαμε σχετικά με την υγιεινή διατροφή. Τι θα λέγατε να κατασκευάσετε την πυραμίδα της διατροφής; Μπορείτε να αποφασίσετε με την ομάδα σας με ποιον τρόπο θέλετε να φτιάξετε την πυραμίδα σας (π.χ. κολάζ).

Την επόμενη φορά που θα πάτε για ψώνια, τι τρόφιμα θα αγοράσετε ώστε να είναι ισορροπημένη η διατροφή σας; Να δημιουργήσετε τη δική σας λίστα αγοράς τροφίμων για μια εβδομάδα, με βάση την πυραμίδα της υγιεινής διατροφής που δημιουργήσατε!

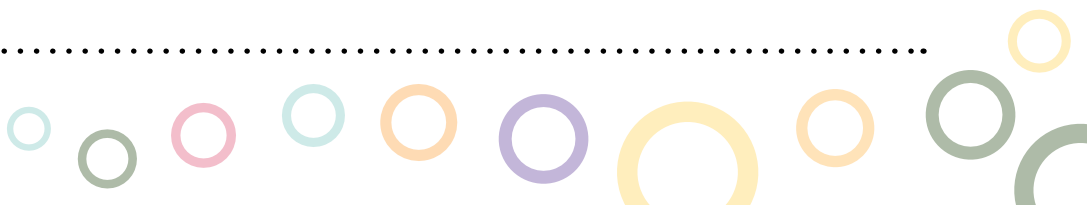
.....

.....

.....

.....

.....

Σημασία σωματικής άσκησης, ύπνου, κοινωνικών σχέσεων

Έχοντας ως αφορμή...

Πώς είσαι, Τιμαρέτη; Φαίνεσαι κουρασμένη!

Ναι, διάβαζα όλο το απόγευμα και κουράστηκα πολύ!

Πρέπει να αρχίσεις να γυμνάζεσαι και λίγο! Δεν έχεις ακούσει για τα οφέλη της σωματικής άσκησης;

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας παρατηρήσουμε τα παρακάτω έργα τέχνης.

Τι βλέπετε; Τι τίτλο θα δίνετε σε κάθε έργο ξεχωριστά; Οι ανθρώπινες δραστηριότητες στις μέρες μας διαφέρουν από αυτές;

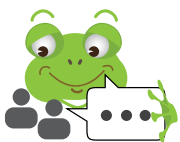
Ανοίξτε την εφαρμογή και δείτε τα έργα σε παρουσίαση.

Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα. Ποιες είναι οι δραστηριότητές σας καθημερινά και εβδομαδιαία; Πόσες ώρες αφιερώνετε για καθεμιά από τις δραστηριότητες που σημειώσατε;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΠΟΥ ΑΦΙΕΡΩΝΩ

Ας συζητήσουμε!

Ποιος είναι ο ρόλος της καθημερινής σωματικής άσκησης, της ξεκούρασης και της καθιστικής ζωής για την υγεία του ανθρώπου;

«Νους υγιής εν σώματι υγιεί»: Γνωρίζετε αυτή τη φράση; Συζητάμε ποιες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου συμβάλλουν στην καλή υγεία.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Ας θυμηθούμε όλα όσα είπαμε σχετικά με τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Τι θα λέγατε να κατασκευάσετε με την ομάδα σας την πυραμίδα των αθλητικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων;

Προσπαθήστε να αντιστοιχίσετε λέξεις και φράσεις.

σωματική άσκηση

κοινωνικές σχέσεις

υγεία

φυσική κατάσταση

οι δεσμοί που δημιουργούμε με άλλους ανθρώπους

μια δραστηριότητα που απαιτεί κίνηση του σώματος

η ικανότητα του σώματος να αντέχει σε φυσικές προκλήσεις

η καλή λειτουργία του σώματος και του μυαλού

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Πρέπει να θυμόμαστε να πίνουμε
καθημερινά ν.....!

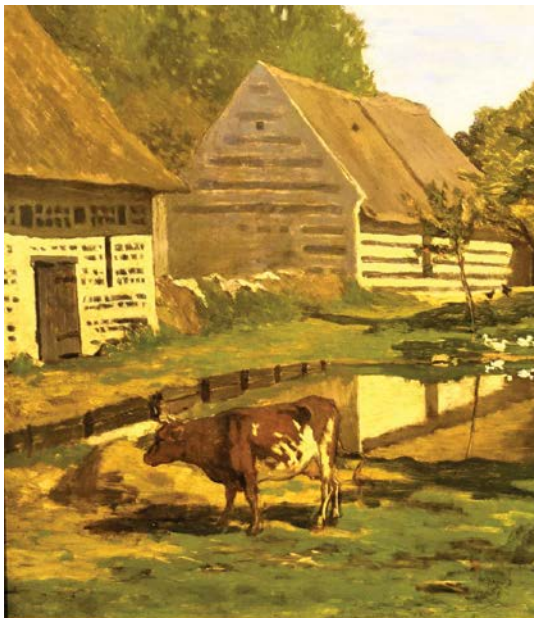
ΥΓΙΕΙΝΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ
-
ΥΓΙΕΙΝΗ ΑΣΚΗΣΗ

Σημαντικό ρόλο στην υγεία μας
παίζουν
επίσης, ο καλός ύ....., η
σωματική ά.....
και η ανάπτυξη κοινωνικών
σ..... .

Καθημερινά μπορούμε να
καταναλώνουμε τρόφιμα από τις
ομάδες: γ....., λ.....
φ..... ψωμί και δημητριακά
ο..... αλέσεως, ελαιόλαδο.

Ομάδες τροφίμων:
Ομάδα γ.....
Ομάδα λ.....
Ομάδα φ.....
Ομάδα ψ..... - δ.....
Ομάδα κ.....
Ομάδα λιπών: λ.....,
ξ.....
κ.....
Ομάδα λιπών: γ.....,
αλ.....,
σνακ κ.λπ.

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

3

Ζώα και φυτά

Έχοντας ως αφορμή...

Φιλόξενε, χθες είδα ένα πολύ ωραίο ντοκιμαντέρ για τα ζώα που ζουν σε άλλες ηπείρους και ενθουσιάστηκα!

Ακούγεται πολύ ενδιαφέρον! Κι εγώ διάβασα ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο που παρουσίαζε παράξενα φυτά!

Εσείς, παιδιά, γνωρίζετε κάποια ζώα ή φυτά που ζουν σε άλλες ηπείρους;

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ περιγράφουμε ζώα και φυτά του πλανήτη,
- ▶ διαπιστώσουμε ότι κάποια ζώα και φυτά μοιάζουν αλλά και διαφοροποιούνται μεταξύ τους με πολλούς τρόπους.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

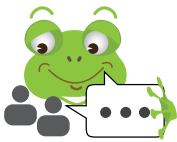
Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των ζώων αυτών; Γνωρίζετε σε ποια ήπειρο ζουν;

Μπορείτε να δείτε μια παρουσίαση των εικόνων, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Διακρίνετε κάποια κοινά χαρακτηριστικά γι' αυτά τα ζώα;
- ▶ Υπάρχουν αντίστοιχα είδη ζώων στην Ελλάδα;
- ▶ Για ποιους λόγους ορισμένα είδη ζώων ζουν σε συγκεκριμένες ηπείρους του πλανήτη;

Με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου σας, μπορείτε να παρακολουθήσετε βίντεο με ζώα από άλλες χώρες.

Παρατηρήστε τις παρακάτω εικόνες και σημειώστε τα κοινά και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των ζώων στον πίνακα.

Ανοίξτε την εφαρμογή για να δείτε τις παραπάνω εικόνες.

ΚΟΙΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ας παρατηρήσουμε τις παρακάτω εικόνες.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτών των φυτών; Γνωρίζετε σε ποια ήπειρο μπορεί να τα συναντήσουμε;

Ακολουθήστε τον σύνδεσμο για να δείτε τις εικόνες με περισσότερες λεπτομέρειες.

Με μια ματιά

Ορισμένα είδη φυτών ή ζώων μοιάζουν μεταξύ τους, όπως η καφέ και η πολική αρκούδα, αλλά ταυτόχρονα εμφανίζουν και διαφορές. Αυτή η ποικιλία των ζωντανών οργανισμών στον πλανήτη ονομάζεται βιοποικιλότητα. Περιλαμβάνει τον αριθμό των ζωντανών οργανισμών, την ποικιλομορφία και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους στα διάφορα οικοσυστήματα.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Ας εργαστούμε ομαδικά!

Παιδιά, τι θα λέγατε να συγκεντρώσετε με την ομάδα σας εικόνες φυτών και ζώων από διάφορα μέρη του κόσμου και να συνθέσετε το δικό σας ομαδικό κολάζ σε έναν παγκόσμιο χάρτη;

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Κάποια φυτά φύονται σε συγκεκριμένες ηπείρους, ενώ κάποια άλλα συναντώνται σε περισσότερες από μία ηπείρους.

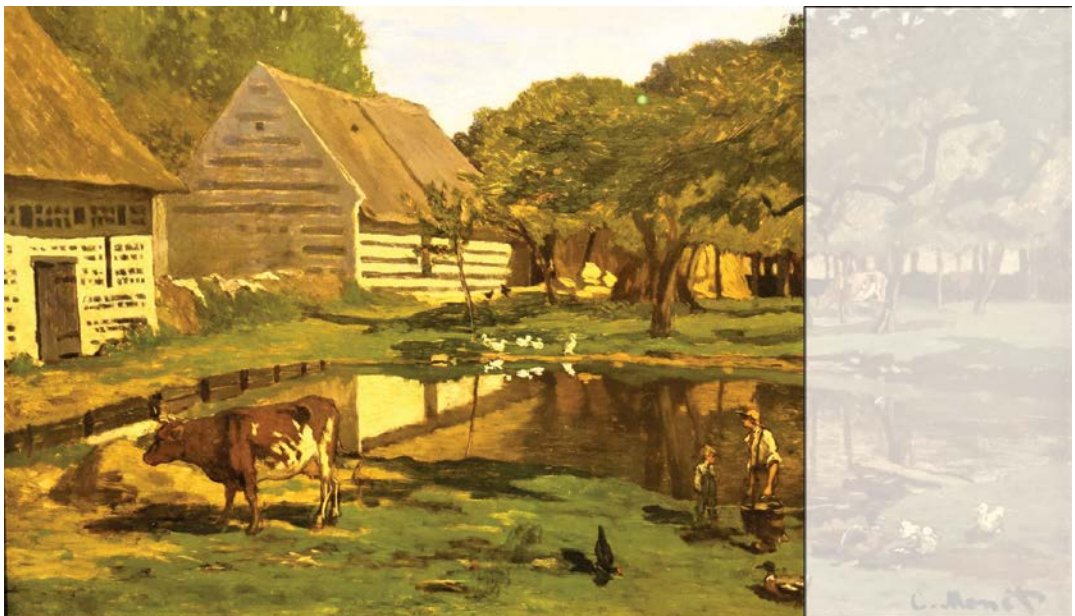
Ορισμένα είδη φυτών ή ζώων μοιάζουν μεταξύ τους, όπως η κ..... και η π..... αρκούδα, αλλά ταυτόχρονα εμφανίζουν και διαφορές. Αυτή η ποικιλία των ζωντανών οργανισμών στον πλανήτη ονομάζεται β.....

ΖΩΑ ΚΑΙ ΦΥΤΑ

Η βιοποικιλότητα περιλαμβάνει τον αριθμό των ζωντανών οργανισμών, την ποικιλομορφία και τις αλ..... μεταξύ τους στα διαφορετικά οικ.....

Ορισμένα ζώα ζουν μόνο σε συγκεκριμένες ηπείρους, όπως οι πιγκουίνοι, ενώ κάποια άλλα ζώα μπορούμε να τα συναντήσουμε σε περισσότερες από μια ηπείρους, όπως τους σκύλους.

Συγχαρητήρια! Εμφανίσατε ένα ακόμα μέρος του πίνακα!

4

Η επίδραση του ανθρώπου στο περιβάλλον

Αρνητικές επιδράσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον

Έχοντας ως αφορμή...

Τι διαβάζεις, Τιμαρέτη, με τόση προσοχή;

Διαβάζω για κάποιες ενέργειες των ανθρώπων που προκαλούν μεγάλες καταστροφές στο περιβάλλον.

Τι εννοείς; Τις πυρκαγιές;

Όχι μόνο τις πυρκαγιές! Παιδιά, εσείς γνωρίζετε κάποιες ανθρώπινες ενέργειες που είναι αρνητικές για το περιβάλλον;

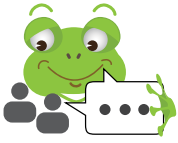

Στόχοι μας είναι να...

- ▶ αναφέρουμε αρνητικές επιδράσεις του ανθρώπου στο περιβάλλον (π.χ. αποψίλωση δασών για παραγωγή χαρτιού),
- ▶ να προσδιορίσουμε αιτίες για τα απειλούμενα φυτά και ζώα και τη μείωση της βιοποικιλότητας.

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Ας συζητήσουμε!

Γνωρίζετε για την αποψίλωση των δασών; Παρατηρήστε τις παρακάτω εικόνες.

- Τι βλέπετε;
- Τι αναρωτιέστε σε σχέση με αυτές τις εικόνες;

Παρατηρήστε τις εικόνες πιο κοντά, ανοίγοντας την εφαρμογή.

Με μια ματιά

Αποψίλωση των δασών είναι το κόψιμο, το κάψιμο και γενικότερα η αφαίρεση ή αραίωση των δέντρων ή της βλάστησης μιας περιοχής. Βασικοί λόγοι που μπορεί να οδηγήσουν τον άνθρωπο στην αποψίλωση των δασών είναι η χρήση της ξυλείας για την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων (π.χ. χαρτί) ή ως καύσιμο, η δημιουργία βιομηχανικών ζωνών, η μετατροπή της γης σε βοσκοτόπια, η επέκταση της γεωργικής γης.

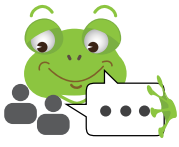
Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Αποψίλωση: Υπέρ ή κατά;

Ας υποθέσουμε ότι ένα δάσος πρόκειται να υποστεί αποψίλωση με στόχο να χτιστεί μια βιομηχανική ζώνη στη συγκεκριμένη περιοχή, η οποία θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας. Μια περιβαλλοντική οργάνωση, αλλά και πολλοί κάτοικοι των γύρω περιοχών αντιδρούν στη αποψίλωση του δάσους. Χωριστείτε σε δύο ομάδες: μια υπέρ και μια κατά της αποψίλωσης της συγκεκριμένης δασικής έκτασης. Προετοιμάστε τα επιχειρήματά σας. Επιλέξτε έναν εκπρόσωπο της ομάδας σας, ο οποίος θα συμμετάσχει σε δημόσια συζήτηση με τον εκπρόσωπο της άλλης ομάδας. **Καλή σας επιτυχία!**

Ας συζητήσουμε!

Μετά από όλα όσα συζητήσαμε σχετικά με τις επιδράσεις των ανθρώπινων ενεργειών στο περιβάλλον, ας συζητήσουμε στις ομάδες μας: Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει όφελος από την εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος (π.χ. των δασών);

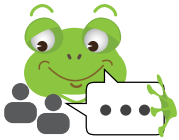
Αιτίες για τα απειλούμενα φυτά και ζώα – μείωση βιοποικιλότητας

Φύγαμε! Ας κατακτήσουμε τη γνώση!

Γνωρίζετε ότι...

Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Προστασίας της Φύσης, τουλάχιστον 1.677 είδη από τα 15.060 επιβεβαιωμένα ευρωπαϊκά είδη απειλούνται με εξαφάνιση;

Ας συζητήσουμε!

Ποιες μπορεί να είναι οι αιτίες για τα απειλούμενα φυτά και ζώα και τη μείωση της βιοποικιλότητας; Παρατηρήστε τις εικόνες και γράψτε έναν τίτλο για καθεμία από αυτές.

Τι θα μας έλεγαν κάποια ζώα που ανήκουν στα προστατευόμενα είδη για την προστασία των ζώων;

Τι θα λέγατε να μοιραστείτε ρόλους και να πάρετε συνέντευξη από κάποια ζώα που είναι υπό προστασία (π.χ. πολική αρκούδα, χελώνα καρέτα καρέτα, μεσογειακή φώκια, πάντα);

Ας διαβάσουμε το παρακάτω απόσπασμα από το έργο του Αντόν Τσέχωφ «Ο θείος Βάνιας» (1899).

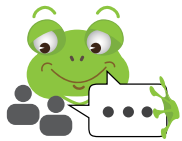
ΣΟΝΙΑ: ...Ο Μιχαήλ Λβόβιτς (Άστροφ) κάθε χρόνο φυτεύει καινούργια δάση, δάση ολόκληρα, του έχουν μάλιστα στείλει χάλκινο μετάλλιο και δίπλωμα. Και κάνει το παν για να μην καταστραφούν τα παλιά. Αν τον ακούγατε, θα συμφωνούσατε απόλυτα μαζί του. Λέει πως τα δάση ομορφαίνουν τη γη, ότι μαθαίνουν τον άνθρωπο να συλλαμβάνει το ωραίο και του εμπνέουν ένα αίσθημα μεγαλείου. Τα δάση γλυκαίνουν το βαρύ κλίμα. Στις χώρες που έχουν ήπιο κλίμα ξοδεύεις λιγότερες δυνάμεις στην πάλη εναντίον της φύσεως, και γ' αυτό οι άνθρωποι είναι πιο ήπιοι κι αυτοί, πιο τρυφεροί· είναι ωραίοι, ευκίνητοι, ευσυγκίνητοι, η ομιλία τους είναι όλο λεπτότητα, οι κινήσεις τους γεμάτες χάρη· εκεί ακμάζουν οι επιστήμες και οι τέχνες, η φιλοσοφία τους δεν είναι ζοφερή, η συμπεριφορά τους προς τις γυναίκες όλο αβρότητα...

ΒΟΪΝΙΤΣΚΙ (γελώντας): Μπράβο, μπράβο!... Πολύ χαριτωμένα όλ' αυτά, μονάχα που δεν πείθουν, κι έτσι (στον Άστροφ) θα μου επιτρέψεις, φίλε μου, να συνεχίσω να καίω κούτσουρα στη σόμπα μου με ξύλα και να φτιάχνω αποθήκες από ξύλο.

ΑΣΤΡΟΦ: Μπορείς να καις στη σόμπα σου κάρβουνο και να φτιάχνεις τις αποθήκες σου με πέτρα. Αλλά έστω, να κόβουμε τα δέντρα από ανάγκη, αυτό το καταλαβαίνω· γιατί όμως να ρημάζουμε τα δάση; Τα ρώσικα δάση βογγάνε κάτω από το τσεκούρι, δισεκατομμύρια δέντρα καταστρέφονται, ερημώνουν οι φωλιές των ζώων και των πουλιών, φουραίνουν και ξεραίνονται τα ποτάμια, θαυμάσια τοπία εξαφανίζονται διά παντός, κι όλ' αυτά γιατί ο νωθρός άνθρωπος δεν έχει τοσοδά μυαλό να σκύψει και να βγάλει από τη γη τα καύσιμα που χρειάζεται. (Στην Ελένα Αντρέεβνα) Έτσι δεν είναι, κυρία μου; Πρέπει να είναι κανείς ένας απερίσκεπτος βάρβαρος, για να καίει στη σόμπα του όλη αυτή την ομορφιά, και να καταστρέφει ό,τι δεν μπορεί να δημιουργήσει. Ο άνθρωπος είναι προικισμένος με λογικό και δημιουργική δύναμη για να πολλαπλασιάζει αυτό που του δόθηκε, αλλά ως τώρα αντί να δημιουργεί, καταστρέφει. Τα δάση όλο και λιγοστεύουν, τα ποτάμια ξεραίνονται, τα θηράματα έχουν εκλείψει, το κλίμα χάλασε και μέρα με τη μέρα η γη γίνεται όλο και πιο φτωγή και πιο άσχημη. (Στον Βοϊνίτσκι). Εσύ με κοιτάς ειρωνικά κι αυτά που λέω δε σου φαίνονται σοβαρά... και ίσως πράγματι να πρόκειται για δική μου παραξενιά, όμως όταν περνάω μπρος απ' τα δάση των χωρικών που τα γλίτωσα απ' το τσεκούρι ή όταν ακούω να θροΐζει το νεαρό δάσος που φύτεψα με τα ίδια μου τα χέρια, αισθάνομαι πως το κλίμα το εξουσιάζω κι εγώ λιγάκι, κι ότι, αν σε χίλια χρόνια οι άνθρωποι είναι ευτυχισμένοι, αυτό θα οφείλεται λιγάκι και σε μένα. Όταν φυτεύω μια σημύδα κι ύστερα τη βλέπω να πρασινίζει και να λικνίζεται στον άνεμο, η ψυχή μου γεμίζει περηφάνια κι εγώ... (Βλέπει τον εργάτη που φέρνει ένα ποτηράκι βότκα στο δίσκο). Όμως... (πίνει) ώρα να πηγαίνω. Στο κάτω κάτω όλ' αυτά μπορεί να είναι και δικές μου παραξενιές. Κύριοι, θα μου επιτρέψετε! (Πάει προς το σπίτι).

Άντον Τσέχωφ, «Θεατρικά έργα», Ο θείος Βάνιας, εκδ. Βιβλιοπωλείο της Εστίας

Ας συζητήσουμε!

- ▶ Σύμφωνα με το απόσπασμα, τι προσφέρουν τα δάση στον άνθρωπο;
- ▶ Ο Αστρόφ μιλάει για κάποιες μη ωφέλιμες ενέργειες του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον. Ποιες είναι αυτές;
- ▶ Ποια είναι η ευθύνη του ανθρώπου σε σχέση με την περιβαλλοντική καταστροφή, σύμφωνα με την άποψη του Αστρόφ;
- ▶ Πώς κρίνετε την απάντηση του Βοϊνίτσκι;
- ▶ Να προτείνετε συγκεκριμένες ενέργειες του ανθρώπου που θα ωφελούσαν το περιβάλλον.

Με μια ματιά

Βασικές αιτίες για τη μείωση της βιοποικιλότητας είναι: οι αλλαγές στον τρόπο που χρησιμοποιείται η γη (π.χ. αποψίλωση, εντατική μονοκαλλιέργεια, αστικοποίηση), το κυνήγι των ζώων (εκτός κυνηγετικής περιόδου), η υπεραλίευση, η κλιματική αλλαγή, η ρύπανση του περιβάλλοντος.

Για να δω, τι θυμάμαι ως εδώ;

Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τα κενά κουτάκια με τις λέξεις:

Ρύπανση, αποψίλωση, υπεραλίευση, αστικοποίηση, μονοκαλλιέργεια

Αφαίρεση ή η καταστροφή των δέντρων ή της βλάστησης μιας περιοχής

Η καλλιέργεια ενός μόνο είδους φυτού, π.χ. σιτάρι, σε μια έκταση για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Υπερβολική εκμετάλλευση του φυσικού θαλάσσιου πλούτου μέσω της αλιείας, με αποτέλεσμα να μειώνονται ή να εξαφανίζονται υδρόβιοι οργανισμοί.

Η συγκέντρωση των ανθρώπων στις πόλεις (αστικά κέντρα), με πολλές επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική ζωή, στην υγεία και στο περιβάλλον.

Επιβάρυνση του περιβάλλοντος από πολλούς παράγοντες που προκαλούν σοβαρά προβλήματα στην υγεία, στην ποιότητα ζωής, στην ισορροπία των οικοσυστημάτων.

Με δυο λόγια, σε αυτό το κεφάλαιο...

Βασικές αιτίες για τη μείωση της βιοποικιλότητας:
αλλαγές στον τρόπο που
χρησιμοποιείται η γ.....,κ..... των
ζώων,υ....., κ..... αλλαγή,
ρ..... του περιβάλλοντος.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

**Αρνητικές επιδράσεις του
ανθρώπου στο περιβάλλον:**

ρ..... θαλασσών,
α..... δασών,
π.....,
ρ..... της ατμόσφαιρας.

Αποψίλωση δασών - Βασικοί λόγοι:

η χρήση της ξ..... για την παραγωγή βιομηχα-
νικών προϊόντων, δημιουργία β..... ζωνών,
μετατροπή της γης σε β.....,
επέκταση της γεωργικής γ.....

Συγχαρητήρια! Ολοκληρώσατε την ενότητα "Ζωή και Οικοσυστήματα"!

Εμφανίστηκε ο πίνακας του Κλοντ Μονέ!

Τι σκέφτεστε για το οικοσύστημα που παρουσιάζεται στο παρακάτω έργο;
Πώς πιστεύετε ότι εξελίχτηκε το συγκεκριμένο οικοσύστημα με την
πάροδο του χρόνου;

Δώστε κι εσείς έναν τίτλο

.....
.....

Μπορείτε να μεγεθύνετε
το έργο, ανοίγοντας την
εφαρμογή.

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα σας θα σας πουν τον τίτλο του συγκεκριμένου έργου!

Διαβάστε περισσότερα σχετικά με τον Κλοντ Μονέ,
επιλέγοντας τον σύνδεσμο.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α

- Ο σκεπτόμενος, Auguste Rodin. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Thinker,_Auguste_Rodin.jpg
- Ελληνικό Κοινοβούλιο. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek_Parliament_\(Istoria_Othonos_p._353\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek_Parliament_(Istoria_Othonos_p._353).jpg)
- Ελληνικό Κοινοβούλιο. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hellenic-Parliament3.JPG>
- Η Σχολή των Αθηνών, Ραφαήλ. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22The_School_of_Athens%22_by_Raffaello_Sanzio_da_Urbino.jpg
- Ελευθερία του λόγου, Norman Rockwell. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Freedom_of_Speech%22_-_NARA_-_513536.jpg
- Ελευθερία της λατρείας, Norman Rockwell. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Freedom_of_Worship%22_-_NARA_-_513537.jpg
- Ελευθερία από την επιθυμία, Norman Rockwell. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Freedom_From_Want%22_-_NARA_-_513539.jpg
- Ελευθερία από τον φόβο, Norman Rockwell. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Freedom_from_Fear%22_-_NARA_-_513538.jpg
- Λογότυπο της Unicef. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Logo_of_UNICEF.svg
- Πορτρέτο του Λούντβιχ βαν Μπετόβεν (Γιόζεφ Καρλ Στίλερ). Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Beethoven.jpg>
- Στίβεν Χόκινγκ. Αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stephen_Hawking_StarChild.jpg
- Μάργκαρετ Χάμιλτον. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Margaret_Hamilton_-_restoration.png
- Ο βράχος του Ζαλόγγου. Creative Commons άδειες: HYPERLINK "https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zaloggo,Greece.jpg" Andreas Papageorgiou / The original uploader was Pappasandreas at Greek Wikipedia., Attribution, via Wikimedia Commons. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zaloggo,Greece.jpg>
- Αλληγορία των αξιών του Συντάγματος μετά τη Γαλλική Επανάσταση. Αγνώστου, περίπου 1800. Αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Allegorie_auf_die_Werte_der_Verfassung_c1800.jpg
- Αθήνα, Πολυτεχνείο 1973. Creative Commons άδεια και αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://athens.indymedia.org/post/602164/#_CC_BY-SA_4.0, via Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Athens_Polytechnic_1973.png
- Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, Jean-Jacques-François Le Barbier, 1789. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen.jpg

[wikimedia.org/wiki/File:Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen_in_1789.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Declaration_of_the_Rights_of_Man_and_of_the_Citizen_in_1789.jpg)

Ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραΐς υποβασιάζουν την Ελλάδα, Θεόφιλος, 19ος αι. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%CE%9F_%CE%A1%CE%AE%CE%B3%CE%B1%CF%82_%CE%92%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%BB%CE%AE%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%BF_%CE%91%CE%B4%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%BF%CF%81%CE%B1%CE%AE%CF%82_%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD_%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_-_%CE%98%CE%B5%CF%8C%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%82_-_19%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82.jpg

Η Έξοδος του Μεσολογγίου, Βρυζάκης Θεόδωρος, 1853. Αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_sortie_of_Messologhi_by_Theodore_Vryzakis.jpg

Βόλτα σχολική, Φασιανός Αλέκος, 1982. Διάθεση φωτογραφίας: ιστοσελίδα Αλέκος Φασιανός: <https://www.alekosfassianos.gr/project/volta-scholiki/>

Ποδηλατοδρόμος στη Θεσσαλονίκη. Αποθετήρια πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:3_%CE%A0%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7_%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7.jpg

Ποδηλατοδρόμος Μεσολόγγι. Διάθεση φωτογραφίας από Μεσολόγγι News: <https://messolonghinews.gr/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%BA/>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helen_KellerA.jpg

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

Πορτρέτο της Έλεν Κέλερ, 1904. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helen_KellerA.jpg

Νέλσον Μαντέλα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nelson_Mandela.jpg

Μαχάτμα Γκάντι. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_Gandhi.jpg

Γ. Παπανικολάου. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gnrapanikolaou.jpg>

Σχολείο στην Αφρική. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons Άδειες: [Royal Mayhem](#), [CC BY-SA 4.0](#), via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_classroom_of_children_from_rural_homes.jpg

Σχολείο στην Ινδία. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Class_in_Progress,_Bengaluru,_Karnataka.jpg

Χελιδόνα Τερπνής, Πασχαλούδης, Ν. (2012). Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia : https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:%CE%A7%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%B4%CF%8C%CE%BD%CE%B1_%CE%A4%CE%B5%CF%81%CF%80%CE%BD%CE%AE%CF%82.jpg

Το σιντριβάνι του Εγκέλαδου, Γκασπάρ Μαρσί. Creative Commons Άδειες και Αποθε-

τήριο πολυμέσων Wikimedia: [Gaspard Marsy, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaspard_Marsy,_CC_BY-SA_3.0,_via_Wikimedia_Commons.URL:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaspard_Marsy,_Fontaine_de_l%27Encelade,_Mus%C3%A9_national_des_ch%C3%A2teaux_de_Versailles_et_de_Trianon,_Versailles,_France_(1675%27931676)_-20050429.jpg). URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaspard Marsy, Fontaine de l'Encelade, Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, Versailles, France \(1675-1676\) - 20050429.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaspard_Marsy,_Fontaine_de_l%27Encelade,_Mus%C3%A9_national_des_ch%C3%A2teaux_de_Versailles_et_de_Trianon,_Versailles,_France_(1675%27931676)_-20050429.jpg)

Πανόραμα τάξης. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klassrum panorama.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klassrum_panorama.jpg)

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ

Η θέση της Ευρώπης στον παγκόσμιο χάρτη. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:LocationEuropeGreen.svg>

Έναστρη νύχτα, Βίνσεντ βαν Γκογκ, 1889. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van Gogh - Starry Night - Google Art Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Gogh_-_Starry_Night_-_Google_Art_Project.jpg)

Πλανήτες και πλανήτες νάνοι του Ηλιακού συστήματος. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Planets and dwarf planets of the Solar System, sizes to scale EL.svg?uselang=el](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Planets_and_dwarf_planets_of_the_Solar_System,_sizes_to_scale_EL.svg?uselang=el)

Ελιές με κίτρινο ουρανό και ήλιο, Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vincent van Gogh - Olive Trees with Yellow Sky and Sun.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vincent_van_Gogh_-_Olive_Trees_with_Yellow_Sky_and_Sun.jpg)

Γυναίκα με ομπρέλα, Η μαντάμ Μονέ με τον γιο της, Κλοντ Μονέ, 1873. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Claude Monet - Woman with a Parasol - Madame Monet and Her Son - Google Art Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Claude_Monet_-_Woman_with_a_Parasol_-_Madame_Monet_and_Her_Son_-_Google_Art_Project.jpg)

Ηλιοβασίλεμα, Κασπάρ Νταβίντ Φρίντριχ, 1837. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sunset by Caspar David Friedrich.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sunset_by_Caspar_David_Friedrich.jpg)

Η Γη από το διάστημα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:BlueMarble-2001-2002.jpg>

Οι Εποχές της Γης από το διάστημα. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seasonearth.png>

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ

Στην εποχή της αρμονίας, Πολ Σινιάκ, 1893-5. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul Signac, 1893-95, Autemps d'harmonie, oil on canvas, 310 x 410 cm.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Signac,_1893-95,_Autemps_d%27harmonie,_oil_on_canvas,_310_x_410_cm.jpg)

Η αίθουσα χορού στην Όπερα της οδού Le Peletier, Εντγκάρ Ντεγκά, 1872. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DegasFoyerdeDanse72.jpg>

Παιχνίδι με μπάλες (Game of Bowls), Ανρί Ματίς, 1908. Διάθεση φωτογραφίας wikiart: <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/game-of-bowls-1908>

Παιδί που κοιμάται, Μπερνάρντο Στρότσι, 1930. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bernardo Strozzi - Sleeping Child - WGA21930.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bernardo_Strozzi_-_Sleeping_Child_-_WGA21930.jpg)

David Hiser, Ο γέροντας που περνάει σχεδόν κάθε απόγευμα παρακολουθώντας τηλεόραση μόνος του στο λόμπι του Midland Hotel. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:THIS OLD MAN SPENDS ALMOST EVERY EVENING WATCHING LONE IN THE LOBBY OF THE MIDLAND HOTEL - NARA - 552647.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:THIS_OLD_MAN_SPENDS_ALMOST_EVERY_EVENING_WATCHING_LONE_IN_THE_LOBBY_OF_THE_MIDLAND_HOTEL_-_NARA_-_552647.jpg)

Αποψίλωση των δασών. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deforestation-62486.jpg>

Υπεραλίευση μπακαλιάρου από μηχανότρατες. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia και Creative Commons Άδειες: [Asc1733, CC BY-SA 4.0](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trawlers_overfishing_cod.jpg), via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trawlers_overfishing_cod.jpg

Κυνήγι ορτυκιού με σκύλους. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dogs_Quail_Hunting2.jpg

Φάρμα στη Νορμανδία, Κλοντ Μονέ, 1863. Αποθετήριο πολυμέσων Wikimedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Farmyard_in_Normandy_by_Claude_Monet_-_Mus%C3%A9e_d%E2%80%99Orsay,_Paris_-_Joy_of_Museums.jpg

